

PREŠERNOV ZVEZEK.

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

ZVEZEK 10. - LETNIK III.

1905

VSEBINA.

Salus, M. Gradnik: Prešernu	289
Vladimir: Povest iz temne noči	290
Peter pl. Radics: Doneski iz arhiva k Prešernovemu životopisu	297
F. M. Žolna: Kratkočasna igra o pro- storu za Prešernov spomenik	300
Dr. Ivo Šerli: Kakor velika zlata roža	303
Serafinov: Pozimi	305
Al. Gradnik: Pisani oblaki	305
Ivan Zajec: Iz mojega življenja	306
Fran Govékar: Nad prepadom	311
Vladimir: Prešernovim manom	314
Iv. Lah: Pan Tadeusz - Evgenij Onegin - Slavy Dcera - Krst pri Savici	315
E. Gangl: Prešernu	317

Listek 318

Književnost: Iz zgodovine Prešernovega spomenika. — Slava Prešernu! — Nove slovenske knjige. — Dr. Gregor Krek.

Umetnost: † Anton Ažbe. — † Alojzij Šubic. — Jugoslovanska umetniška galerija.

Naše slike: Dr. Fran Prešeren. — Prešernov genij. — Ribič. — Slovo Črtomira od Bogomile. — Prešernova glava. — Ivan Zajec. — Rusko dekle. — Japonski vojniki. — Kozakove sanje. — Japonska vaza. — Jurij Vega. — Bled. — Prešernova rojstna hiša na Vrbi. — Hiša v Kranju v kateri je Prešeren umrl. — Nadgrobní spomenik na Prešernovem grobu v Kranju. — „Glasbena Matica“ na Vrbi pred Prešernovim domom.

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
hištvena pleskarja.

Delavnica: Igriške ulice šte. 8.
Telefon 154.

Ustanovljeno 1842.

Brata Eberl

Ljubljana

Tovarna oljnatih barv, laka
in firneža z električno go-
nilno silo.

Trgovina in pisarna: Miklošičeve
(Frančiškanske) ulice 6.

Ustanovljeno 1883.

Dobavitelj za c. kr. državne uradnike.

Odlikovani z zlato
kolajno in častno
diplomo na dunajski
modni razstavi 1904.

A. REISNER

v Ljubljani Resljeva cesta 7
Komenskega cesta 18

krojaški zavod za civilne,
vojaške in uradniške oprave.

Cene zmerne! Točna postrežba!

Velika zaloga najboljšega
pristinega angleškega blaga.

Klobuke, cilindre, čepice in slamnike

v najnovejših faconah in
velikih izberah priporoča

Ivan Soklič

v Ljubljani

založnik c. kr. avstr. državnih
uradnikov.

Pod trančo št. 2
postaja elekt. žel.

Ne pozabite!

da se dobijo različni stroji, orodje, okovi, štedil-
niki, kotli za žganje in kuhinje, traverze, kompletne
kuhinske oprave, trombe in cevi najboljše in naj-
ceneje pri

Karol Kavšeka naslednikih
Schneider & Verovšek

Ljubljana, Dunajska cesta 16.

Slovenske cenike razpošilja zastonj in franko.

Slovenska pivovarna - AUERJEVI DEDIČ V LJUBLJANI - Wolfove ulice 12

Ustanovljeno leta 1854!

priporoča svoje izborni marčno in na bavarski način varjeno pivo.
Tvrdba je bila leta 1904 v Parizu in Londonu z najvišjim darilom
„Grand prix“, zlato kolajno in častno diplomo odlikovana.

Zaloga v Kranju, Idriji, Metliki, Kostanjevici, Mengšu, na Igu, v Litiji, Vačah, Pijavi gorici, Sodražici, Podpečí,
Mokronogu, Dobrovi pri Ljubljani in Polhovem gradu na Kranjskem in v Gorici ter Podbrdu na Primorskem.

IVAN ZAJEC: DR. FRAN PREŠEREN.

IVAN ZAJEC: PREŠERNOV GENIJ.

PREŠERNU.

S šumenjem pesmi val na dan izvira,
prej mrtev naš, zdaj vstal je Helikon! —
V glasovih naših tam glasi se lira
in src navdušenih se vžžari milijon —
Glas strun sladak doslej še brezprimeren
prepeva nam naprej gredoč Prešeren!

Kaj želj in radosti srce občuti,
ljubezni, borb, srdu in zlih prevar —
kar misli dvignejo duha peruti,
v glasovih božjih slišanih nikdar:
to združil v harfe glas akord stoteren
nesmrtni genij naš je — Fran Prešeren!

Gre v venec muz, pojočih Tvojo slavo,
mladina naša slavospev pojoč,
zagrinja v lavor Ti nesmrtno glavo
ljubezen, veže jo nestrt obroč —
In več glasov kot zvezd je v mrak večeren
kipi: Na veke slava Ti, Prešeren!

Salus.

Bile so tolpi tvoje misli tuje,
in v zlobi te je ona zatajila.
Pred tabo danes tolpa malikuje,
in poje himne ti in žgè kadila.

A glej, če bi ti strune oživele,
bi vstala tolpa in bi oškropila
spet z blatom misli tvoje nevesele.

Al. Gradnik.

POVEST IZ TEMNE NOČI.

Spisal Vladimir.

Vid Samobor se je prestrašil svojega kašlja. Zadelo je po mali, mračni sobi, kakor klic od onstran smrti; svetilka z nežnozelenim senčnikom iz svilnega papirja je zaplapolala, plamenček se je skrtil, kakor bi počenil od groze, nato pa je buknil kvišku in vrgel puh smrdljivega dima skozi neobrisani cilinder. Pošastno je vztrepetala senca Vidove glave na vlažni steni, zabrisane in zaprašene arabeske so se zarisale za hip še razločneje, zavejalo je po sobi, kakor da so prhutnila skrivnostipolna krila — in spet je bilo, kakor prej.

Okno Vidove sobe je bilo odprto in ob luči svetilke se je zdela nasprotna streha pokrita s temnomodrim zastorom; dve majhni okni sta zrla na nji, kakor srepe oči prežeče pošasti. Z ulice je prihajal šum sobotnovesele množice, pomešan s pretrganimi akordi klavirja: domišljala se je samotna duša davnopozabljene pesmi; blodila je bela roka v mraku po tipkah in pesem je mrla v toplo noč, zlivaje se z ostalimi glasovi v drhteče čustvo pomladnega hrepenenja.

A Vid Samobor se je bil prestrašil svojega kašlja: zadelo je bilo po mali, mračni sobi, kakor klic od onstran smrti . . . Njegova roka, ki je držala pero nepremično nad belim listom, je vzdrhtela; blede lice se mu je za trenotek skrčilo v neprijetne gube, pomežiknil je z očmi in nevoljno je položil pero na mizo, ko ga je pretreslo, kakor bi mu potegnila nevidna roka s hladnimi prsti po hrbtu. In zatrkljalo se je pero, obrnilo se je na papirju in črn madež se je zarežal med napisanimi besedami, kakor škodoželjen obraz.

Vid se je naslonil nazaj in pogledal okrog sebe; oprezno je položil roko na bolne prsi, vstal in stopil s svetilko v roki k zrcalu. Začudeno so gledale njegove velike, temne oči; zrle so osupnjeno, kakor če se nenadoma odpró vrata in stopi v sobo tujec, nepoklican in ne da bi potrkal; ti pa vstaneš, položiš prst med knjigo pogledaš gosta s strogim očesom in vprašaš z glasom gospodarja: „Hé, ti človek, ali ne veš, kaj se spodobi!“

V zadregi je bil stvarnik, ko mu je napravil obraz; pošlo mu je bilo gradivo in morda se je bal tedaj, da poet ne bode zadovoljen, ako ga postavi v svet z oglato, širokočelno glavo, ostrimi kostmi na licih in z velikimi ustnicami nad koščeno brado. A Vid Samobor se je bil v teku živ-

ljenja privadil prav tako usodi poeta, kakor neprijetnemu licu trhle posode, kamor je bila zablodila njegova pesniška duša. Zaničljiv smehljal mu je šinil preko bledega obraza; rdeči lisi na licih sta mu za hip zatemneli; potegnil si je z roko po redkih brkih in čez nepočesane lase, obrnil se je v stran in postavil svetilko na mizo. Železni podstavek se je trdo dotaknil lesú, cilinder je zacingljaj, plamenček se je splašil in zopet so vztrepetale sence, stiskajoče se po kotih.

Na ulici pa je šumelo ljudstvo; slišalo se je drdranje vozov in klavir je izlival otožnotiho pesem med mrakove. Hrepeneča bol je polnila Vidu srce. Kakor bi ga tesnil ves svet in bi se mu hotelo daleč nekam, preko šumnega mesta, preko valovečih polj in mračnih ravnin, preko rek in gorá, vse naprej. Kakor bi se mu tožilo po neznanih zvonovih, katerih pesem je poslušal že neštetokrat, kličečo ga iz daljav, po belih oblačkih, podečih se v azurju in po zelenju lip, bohotno se opajajočem v solnčni ljubezni. Tam je doma tisto neizrekljivo, neimenovano, tisto neskončno osrečujoče in božanstveno, za katerim gre njegovo tiho, neugasno hrepenenje, njegova radost in bolest . . . Tam je doma, ali on ga nikoli ne doseže; tam je doma, ali glej, pride noč, zamre glas zvonov, razbeže se oblački po mrakovih, zeleneča pomlad se osuje nedosežena v nedosežni daljavi. In potem se zgrnejo čezenj uspavna krila, veliki mir mu poljubi trudno čelo, razkrije se mu veličastni božji obraz in se dotakne njegovih mučeniških ustnic, da sprejme vase njegov poslednji dih. Dvigne se zastor in on odpre zadnjikrat oči, da zagleda razodeto uganko življenja . . . Potem pa ga poljubi Nirvana in v božje krilo se osuje seme, zreli klas . . .

Zahrepenel je Vid Samobor. Razprostrla se mu je duša in razpela do sinjega oboka. A tam se je zadela ob neprodirno steno, kakor trči ob šipo izgubljena lastavica in pade plaha pod okno . . .

Zahrepenel je Vid Samobor in zavzdihnil. Naslonil je glavo v dlan in okrog njega so zavrvle misli v bujnem kolobarju, misli drzne in ponosne. Naježili so se mu lasje in zarosilo se mu je oko; ugasnil mu je soj svetilke, a duša njegova je zrla . . . Slonel je ob mizi in mislil, ko je luč pojemala pred njim, ponehaval na ulici šum in je trepetaje mrla pesem klavirja v toplo noč. — — — — —

Srečno hodi, popotnik, srečno hodi! Naj ti ne opeša noga, naj ti ne uplahne duh; zakaj dolga je pot, dolga in brezkončna. Brez kraja je tvoja pot in bleščeča prevara so tvoji cilji, tvoje jasno in svetlo hrepenenje. Laž je solnce, laž modrina nebes; laž svit sanjajočih zvezd in laž prelestna pomlad, ki ti cvete na zemlji. Kriva je tvoja vera in kriva tvoja nevera: zakaj pisano je, da se motiš na veke. Ne upaj in ne obupuj; ne vprašuj in ne odgovarjaj! Zakaj greši, kdor vprašuje in greši, kdor odgovarja; molči! Ne moli in ne kolni: zakaj tajnostna in nerazrešna, večna in neizprosna je tvoja osoda; povsod te spremlja in nikjer je ni; njen edini, sveti, skrivnostni, božanstvapolni smoter je ta, da se izvrši . . . Trpi ponosno, o popotnik; krepko hodi dalje in ne preplašno: zakaj čimpreje se zgrudiš, tem bolje je zate; ne glej ne na desno, ne na levo, ne naprej; zaveži si oči in blodi! Zakaj kamorkoli prideš, je bil tvoj namen . . . Hodi srečno! . . .

Pozdravljen boš, junak! Blagoslovljen z blagoslovom tisočerim; sprejmi moj blagoslov in ne čudi se, če se ne izpolni . . . Zakaj temna je osoda in nerazrešna, in raj je prestol ljutega bogá: nad tvojim grehom plaka z očetovskimi solzami in njegova ljubezen te je oropala do golega; skrb njegova te meče ob tla in tvoji kreposti se smeji z zločestim krohotom . . . Bojuj se na smrt, brez upa zmage! Bojuj se za smrt, zakaj čimpreje te objame, tem slajša ti bode! Bodi krut, kajti sreča se kupi le za ceno krvi in solz; iztegni svetoskrunsko roko v tuja svetišča, če ne izgubiš sam, kar ti je še ostalo. A ne išči zmage; zatri ogenj svojega srca, zatri svoje duše glas; ne upaj in ne obupuj, zakaj v obojem se prevaraš . . . Pozdravljen, junak! Hej, dvigni orožje, bojno kopje, uma svetli meč, dvigni, bij se! . . .

Kaj, Vide, ali si žalosten? Zakaj se ne raduješ! . . . Ali si veselih misli? Ne veruj jim, zakaj že se je utrgal meč gorjá in pada na tvojo glavo! Ali snuješ velike načrte? Ti je li duša polna titanskih želj? Daj, drzno stopi na plan, pokliči ljudstvo, izlij predenj svojo kri, odpri svoje srce, svojo dušo jim razloži, da te sprejmo s krohotom in ti s kamenjem obsujejo glavo. Zapoj jim o svobodi, zapoj jim pesem mogočno: glej, in vstane navdušenje širom domovine; starec in deček zgrabita orožje: dvigne se vsa očetnjava in raztrga — tebe na cunje, pokloni se malikom in tiranom ter jim po vrsti oblizne vzvišena kopita. Hej, Vide, poj!

Kaj je govorilo tako? Vid Samobor se je vzdramil, kakor iz sanj, pogledal okrog sebe, po-

gledal v noč, ki je temnela tam zunaj in prisluhnil k šumenju ulice in h glasovom plakajočega klavirja.

Sam je, ves sam . . .

Zgrabilo ga je za prsi in se mu dvignilo do ust; zadonelo je po mračni, mali sobi, kakor klic od onstran smrti; skril se je plamenček in vzbuknil; sence so zbežale po sobi in Vid Samobor se je prestrašil svojega kašlja.

Prijel se je za bolne prsi. Počasi je odjenjala nestrpna boleost. — Koliko strahov je nocoj v teh razrušenih razvalinah! — si je mislil Vid. — Morda je to glas od onstran smrti? Glej, prišla je vest z mojih vrtov, prišla je vest s cvetočih gomil . . . Vstala je iznad mrtvih sanj, vstala in zaklicala . . .

Kmalu! . . .

Hodi popotnik čez širno poljano in nevzdružema beži obzorje pred njim . . . Jutri, pozneje, ali čez leta: padel bo in vihar ga zasuje s prahom na široki cesti življenja in trudne noge se bodo spotikale nad njegovo gomilo . . .

In vendar, Vide Samobor? Glej, v širokem valu lije solnce luč preko pestrega življenja. Prišla je kraljica, spasiljica, osrečevalka, Pomlad! Ob njenih prsih je leka za vsakoršno boleost; iz nje nega krila vznikajo sanje, klije moč . . . Glej, sokol je udaril s peroti in se spustil v azur . . . Ali si dosegel večno luč, Vide, neprevarljivo luč resnice? Glej, prazni so vsi dvomi, prazni in tako majhni! A življenje polje naprej, veliko in veličastno. Sede močni v ponosno ladjo, razpne blesteča jadra in se odpelje po zlatih valovih . . . Ali si že izvršil tisto veliko, nesmrtno delo, ki pokaže strmečemu svetu vse, kar je v tebi lepega in kraljevskega, visokega in silnega, da položi lovor pred tvoje noge? Velika, glej, je tvoja blagovest; ne omagaj, temveč izpolni jo in raj bode prinesla na zemljo . . .

Ali si bil že tam, o Vide? Tam, kjer šume logi v bajni prelesti, žubori vodica, skače valček, kakor bežeč kristal? Tam, kjer se sklanja rožnata breskev z dišečimi vejami nad bisernim vodomtom, kjer kliče sladka vest iz cvetočih grmov, frfotajo metuljčki od cveta do cveta, ki ne da tvoji nogi, da bi se dotaknila zemlje? S prelestjo pestrih barv je pokrita plan in senca šumečih lip se preliva v široke lise solnčnega soja; topi se slavec v drhtečesladkih zvokih, ti pa nosiš ljubico na silnih rokah . . . Prižemaš jo na razigrane prsi, na njene mehke, opojnonežne grudi pritiskaš svoj obraz in svoja ustna na gorki žamet njenih lic . . . O Vide! . . .

IVAN ZAJEC: SLOVO ČRTOMIRA IN BOGOMILE.
RELIEF NA PREŠERNOVEM SPOMENIKU.

IVAN ZAJEC: RIBIČ.
RELIEF NA PREŠERNOVEM SPOMENIKU.

Vztrepetal je pesnik ob sladki misli in spomnil se je nečesa; z nemirno roko je pobrskal po kupu praznega papirja, ki je ležal v neredu po mizi razprostrt, in poiskal droben listič z žensko pisavo. Kako ves poln nad in bojovite sile je bil še tedaj, ko so se dotikali dehteči lasje njegovih lic in je nežna roka igraje prepisavala Prešernove stihe:

„Kdo zna
noč temno razjasnit', ki tare duha?
Kdo vé
kragulja odgnati, ki kljuje srce
od zore do mraka, od mraka do dne? . . .
Kako
bit' hočeš poet, in ti pretežko
je, v prsih nosit' al pekel, al nebo!
Stanu
se svojega spomni, trpi brez miru!“

Pesnik je pritisnil roko na čelo. — V pro-roški uri si se igrala, ljubica Marija! In v pro-roški uri je poljubila boginja tebe, veliki pevec Julije! . . . Po trnjevi poti hodi, komur je so-jeno, govoriti v imenu človeštva; a nepotr naj koraka naprej, ponosno bodi njegovo čelo in neponižana njegova duša: kakor večni sneg na visokih gorah, leži večna bolest nad velikimi dušami in jih dela silne in svete.

Priklenjen na sivi Kavkaz, trpi Prometej s kraljevskomirnim obličjem! Njegovi titanski duši se hoče v višave, k solncu, katerega žar je podaril zemljanom, hoče se ji zmagoslavja in drzne borbe s krutimi bogovi. Toda verige, ki ga priklepajo na razbeljeno skalo, so trše od jekla; z vsevečno osodo jih je skoval zločesti Olimpijec in titan trpi s kraljevskomirnim obličjem . . . In, ali se nisi čutil tudi ti, Prešeren, Prometida, ko ti je jasna duša rodila to pesem? —

V sanjavi omotici je klonila Vidu Samoborju oglata glava s kuštravimi lasmi na prsi; nekako posebno mu je bilo pri srcu, tako svečano in praznično, kakor kadar zapojo na praznik vstajenja vaški zvonovi . . . Noč je dihala skozi odprto okno in tiho so ihteli akordi. Blodila je pač po tipkah bela roka in v plašnih grudih je trepetala bolest, domišljajoča se davnopozabljene pesmi.

In zopet je zgrabila pesniku železna roka v izmučene prsi. Zahreščalo je po sobi, da so se splašile sence, in Vid Samobor se je prestrašil svojega kašlja. Jeknil je in dvignil glavo; pogledal je kvišku in zastrmele so mu oči in ostale odprte . . .

Kaj se je zganilo v zraku? Kaj je dehnilo v dihu noči, kakor pozdrav mrtvega veka? Zadrhtelo je v zraku tako skrivnostno in čudapolno;

resnično, Vide Samobor, odpravil se je duh na pot in je prišel k tebi v poset . . .

Onstran mize — glej, — je obraz, . . . obraz bleđ, dobrodušen in otožen; nič ni več krvi pod zarjavelo poltjo in osoda velike duše je zapisala nanj svoje ime . . . Beli se obraz in kopni v temini; kopni in izginja, a vendar je tu. Vsipajo se ob čelu bogati temni lasje in plašč je temen in se razliva po mraku; ničesar ni čuti, niti diha, ni koraka . . .

Zastrmele so Vidu oči in odprl je usta, da bi govoril. A zamrl je v prsih glas in samo jek se je izvil, prestrašen in začuden . . . Toda ohrabil se je siloma in vprašal spoštljivo:

„Kaj, gospod, mi je pripomoglo do velike časti? Kdo me je razveselil ob tako pozni uri z nenavadnim obiskom?“ . . .

Nasmehnil se je tujec in rekel tiho:

„Čemu vprašuješ, Vide Samobor, čemu vprašuješ? Moti se, kdor vprašuje, in moti, kdor odgovarja. A vidiš, da ne bodeš mislil, da sem se polakomil tvoje suknje ali haveloka, ali da sem izgubil ključ in bi rad prenočil na tvojem divanu, ali da prihajam z morilnimi načrti: Nič nisem in vse sem, kakor ti je drago. Duh človeštva sem, ako hočeš: jaz sem Aristotel, Homer in Dante, Faust in Hus, Petrarka in Horacij in — Samobor . . . In poleg vsega drugega sem tvoj prijatelj in brat po krvi, Prešeren . . .“

„Prešeren! A-a-ah! O-o-o! Pozdravljen mi, veliki genij!“ se je vradostil Vid Samobor. „Nisem vreden, da stopaš pod mojo streho, a radujem se te . . .“

„Poznam te, brat! Kako bi te ne prišel obiskat v vidni podobi, ko sem tolikokrat neviden govoril iz tebe . . .“

„Daj, glej, odneseš mi spanje; sedi, če ti ni prenavaden moj stan. Prašen je moj divan, o mojster, in raztrgan; babnica zanikrna ga ni obrisala davi . . . A sedi nanj, o mojster, in odpočij; tudi noge lahko položiš na blazino; stare ni doma, šla je k sosedu, in če se vrne, lahko izgineš, ali pa se skriješ v omaro . . . O, to me veseli, da si me počastil! O!“

„Glejte, glejte, do divanov se je povzpela slovenska poezija“, je dejal Prešeren, zleknivši se udobno po divanu, in zadovoljno je pokimal z glavo. „Tudi to je uspeh, moram reči! In prijetno se je valjati po pesniških divanih . . . A-a!“

„Mojster vzvišeni! Kam naj dam potem to dragoceno relikvijo? Bogme, da si ne bom več upal sedeti na blazini, ki je nosila tebe, započetnika tako božanskih misli . . .“

„Pa ji kupi stekleno omaro in jo podari muzeju, Vide Samobor! In, praviš: misli, misli, misli! Kaj je vam, dandanašnjim, da tako stikate za mislimi? Pride človek in vam pokaže sanjske bukve v oguljenih platnicah. Kaj imam tukaj? — Velike misli! Našli so zakajen lonec, povezan in zamašen: — Gospoda moja, kaj pač dobimo v tem častitljivem preostanku? — Visoke misli! — In v praznem mehuru gorjanskega tobakarja? — Globoke misli! In vzel je reven pesnik bel papir in ga popisal s srčno krvjo: Božanske misli!“

„Hhhhhh . . .“ se je skromno nasmejal Vid Samobor z odličnim spoštovanjem.

„Lepe moje stihe mrcvarijo krvoločni kirurgi: Kaj lepota! Kaj čustvo! Kaj stoterna tragika življenja! Misli! Misli! Svetovni nazori! Prešeren in politika! Ha!“ se je raztogotil gost in obrvi so se mu namršile. „O, zakaj nisem molil Julije na tihem!“

„Tako praviš, mojster? A dovoli . . .“

„Počakaj! Duh človeštva ti govori! Kaj more Prešeren za to, da je bil popoln človek, mož svoje dobe, venčan že v zibelki za blagovestnika? Ubrane so bile strune in tvoja roka, o življenje, je zablodila preko njih in jih vzbudila. Ne poslušaj revnih epigonov Apelovega čevljarja! Česar nisi nosil v srcu in v krvi, kar ti ni teklo z nepremagljivo silo v pero, to zamišljuj, kolikor hočeš, in vendar mine in ugasne, kakor vzame starost tvoj literarni divan. Misli človeštva so blodne in minljive, kakor kolobarji na ribnjaku; večna pa je sila, večna in večnoista, ki žene kolobarje po gladini in čoln človeštva po valovju vekovečnosti: življenje! Ljubil sem Korino, Lavro, Julijo, Ano, ljubim Marijo . . .“

„Pardon . . .!“

Ravno zato pa! Torej si me razumel, kako pride poezija do velikih misli?“

„O, razumel! O-o-o!“ se je vzradoval Vid Samobor. „Razumel! Sedaj vem, božanstveni genij, zakaj sem vedno opešal pri prvi četrtini, kedar sem hotel zamisliti veliko idejo, da bi nad umotvorom zastrmel ves mili slovenski narod . . . Sedaj vem! In dobro vem! In, če bi bil imel dolgo živeti, naučil bi se postati nesmrten!“

„Nesmrten si tudi tako, brate moj, ker sem nesmrten jaz . . .“

„Tajnostne so tvoje besede, genij nebeški, vse tajnostne in nerazumljive mojim umrljivim ušesom. Vse od konca do kraja si zabeležim, da bom mogel dostojno razmišljati o njih. In odo zložim tebi v čast:

„Črtomira pevec božanski . . .“

„S čim sem te razžalil, prijatelj? Glej, dobrih naukov ti prinašam, odpustkov iz tujih dežel, zabavam te, posvečam tvoj raztrgani divan in pazim skrbno, da ga ne oprahim s popotnimi čevlji, da te ne ozmerja srdita gospodinja . . . in ti me spominjaš na vrata? Podiš me? O, že grem; pa zdrav ostani!“ je rekel duh, užaljeno vstal, zavil se v plašč in pomeril pesnika s otožnim pogledom.

„Odpusti, o mojster!“ se je prestrašil Vid Samobor. „Nisem mislil tako! Samo še malo, majčkeno počakaj; glej, ti edini mi moreš povedati, odgovoriti mi na vprašanje, ki me peče vse dni in vse noči . . .“

„Govori naglo, zakaj tesna mi je tvoja soba; kakor bi vejalo po smrti . . .“

„Da, po smrti, po smrti: . . . kaj je tam?“

„Ne upaj in ne obupuj; ne vprašuj in ne odgovarjaj: zakaj moti se, kdor vprašuje, in moti, kdor odgovarja . . .“ je dejal gost z jedva slišnim glasom; odmaknila se je njegova postava in se raztopila v mrakovih . . .

„Ne, ne, o mojster! Rotim te; vedeti hočem! Usmili se! . . .“

Svetilka je pojemala. Sence se zatrepetale po stenah, ko je potegnil veter v sobo, preko svetilke, donašaje seboj iz ulice samotno odmevajoče korake ljudi in hrepeneče zvoke klavirja . . . In krčevito iztegnjene roke Vida Samobora so zagrabile v zrak.

„Znati hočem! . . .“ je jeknilo s čudnim glasom iz njegovih ust, tako da je sam osupnil. Roke so mu omahnile.

Kaj je to?

Glej, poslušaj, Vide Samobor . . . Potegnil je veter preko sinjega neba, prestrašili so se oblaki in se razbežali po azurju; zašumele so lipe v bohotnem solncu in vlil se je njih vonj po cvetnih poljanah, nad biserne vodomete, nad žuboreči kristal, in breskvino cvetje se je zazibalo v dehteči struji zrakov. Potihnil je slavec in prislušnil. Glej, vztrepotali so zvonovi v belih linah nad vasjo, vztrepotali so in zapeli tako milo in otožno. Zapeli so zvonovi labodjo pesem, a ti, Vide, stojiš pod osipajočo se cvetočo breskvijo in grudi ljubice Marije se pritiskajo k tvojim; nežno-mehke so in plahe. Vajine ustnice se trepetaje iščejo v poljubih in rosne so njene in tvoje oči . . .

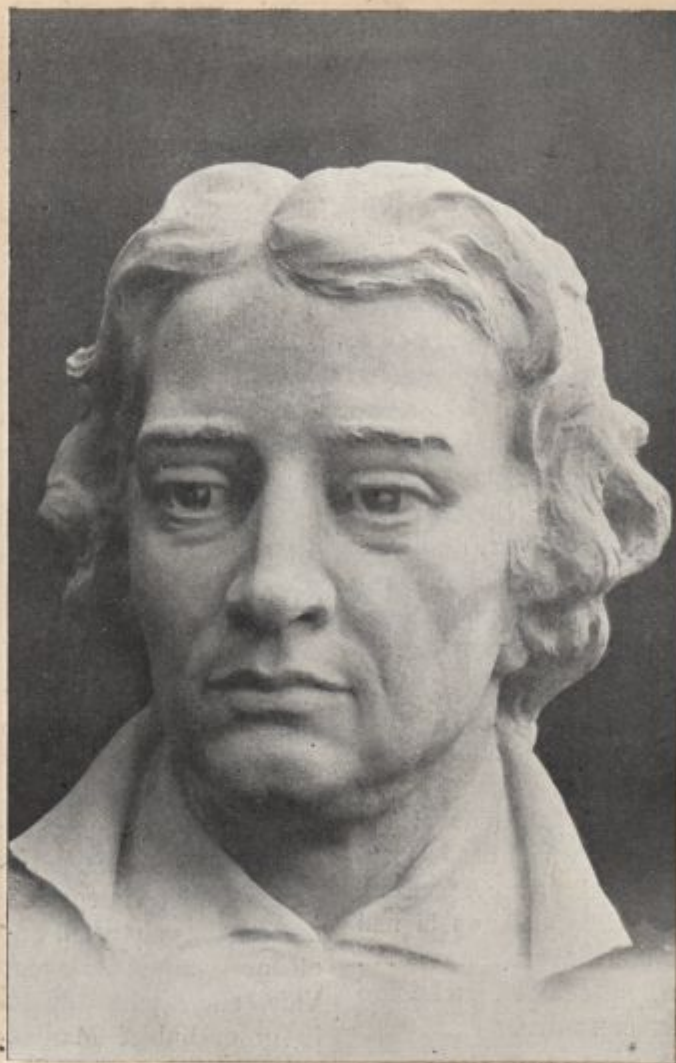
Vidu se je zameglilo pred obrazom; zgrabilo ga je v prsah, zahreščalo je in prestrašil se je svojega kašlja: zakaj zaklicalo je bilo kakor od onstran smrti. Hotel je vstati, a ni mogel; roka mu je omahnila, prevrgla se je svetilka

in mrak, črn, skrivnostnolokav mrak je strnil svoja krila nad njim.

Vid se je prestrašil; hotel je zaklicati, a glej, toplo in osladno mu je stopilo v usta, preko ustnic in zacurljalo je po široki bradi, preko telovnika, na tla. Toplo je zacurljalo na tla in slišno so udarili curki ob desko. Napravila se je luža, široka luža; počasi je zdrknil pesnik v gorko mlako, začutil jo je z roko, zgrudil se na komolec in potem na obraz. Smrtno se je pre-

strašil Vid Samobor; še enkrat so zapeli hrepeneči zvonovi, ko ga je tista jeklena pest zgrabila za senci in za vrat: bilo mu je, kakor bi se udirala tla pod njim in bi se rušil strop ter bi ga neslo po zraku. Izbuljil je oči, vztrepetal in zajechal: „Poginjam!“

— — — — —
Tiho je bilo na ulici. Topli veter je ljubeče potegnil ležečemu poetu preko kuštravih las, prinašaje v sobo poslednji, umirajoči akord . . .

IVAN ZAJEC: PREŠERNOVA GLAVA.

PREŠERNOV ROJSTNI DOM NA VRBI.

DONESKI IZ ARHIVA K PREŠERNOVEMU ŽIVOTOPISU.

Spisal Peter pl. Radics.*

1. IZ PREŠERNOVIH GIMNAZIJSKIH LET.

Knjižnica deželnega muzeja v Ljubljani hrani v bogatem svojem zakladu z naslovom „Carniolica“ med drugim tudi letopise ljubljanskega gimnazija (današnjega I. drž. gimnazija) in sicer letna poročila od l. 1762. pa — s kratkimi presledki — do najnovejše dobe. Iz teh letopisov izvemo lahko, kako je Prešeren študiral in kdo so bili njegovi najodličnejši součenci, ki so ž njim vred posečali takratne „gramatikalne“ in „humanitetne“ razrede. Izmed ohranjenih letopisov moremo rabiti le one iz leta 1815—1819. Prvi letopis ima naslov: *Iuventus Caesarii Regii Gymnasii Laba-*

censis e moribus et progressu in Literis Censa Exeunte Anno Scholastico MDCCCXV. Govori torej o nramnosti in napredku gimnazijske mladine v šolskem letu 1814/15 ter navaja dijake II. gramatikalnega (II. gimnazijskega) razreda. Letopis iz šolskega leta 1813/14, ko je Prešeren vstopil v ljubljanski gimnazij, manjka, ker takrat je ravno potekal regime francoskega interregnuma v Iliriji.

V Prešernovi gimnazijski dobi se je delil gimnazij v 3 dele: v spodnji gimnazij, ki je imel štiri gramatikalne razrede (I.—IV.), v višji gimnazij, ki je imel 2 humanitetna razreda (V.—VI.) in v filozofsko fakulteto (današnji VII. in VIII. razred).

V gramatikalnih in humanitetnih razredih so se podučevali sledeči predmetje: II.—III. gramat. razred: veronauk, latinščina, zemljepis in zgodovina.

* Z veseljem se odzivaje prijaznemu povabilu velepošтовanega uredništva, da prispevam k temu, Prešernovemu spominu posvečenemu zvezku „Slovana“, prijavljam iz arhivov nekaj doneskov k bodoči popolni biografiji pesnika Prešerna.
Op. pis.

vina, računstvo, naravoslovje. IV. gramat. razred isti predmetje brez naravoslovja. I.—II. humanitet. razred: veronauk, razlaganje klasičnih (lat.) avtorjev in vaje, grščina, zemljepis in zgodovina ter računstvo.

O filozofski fakulteti iz Prešernove dobe ni nikakih letopisov.

Koncem šolskega leta 1814/15 je bil v II. gramat. razredu Prešeren med 54 součenci prvi akcesist; le trije součenci, Anton pl. Scheuchenstuel, Burger Josip in Ramutha Josip, so bili pred njim in sicer „premfarji“, t. j. dobili so premije („praemio donati“). Za Prešernom pa so sledili: Feldner Anzelm, Polc Matija in Saveru (Zavr) Ivan; nato so sledili z redom „ementia“ (odlično) v nravnosti in v vseh predmetih le še trije součenci: Peternel Andrej, Vouk Šimon in Zudermann Jakob. V tem letopisu pa se navajajo kot Prešernovi razredni tovariši še: Babnik Jos., Berze (Brce) Jernej, v. Höffern Srečko, Karlin Jakob, Kokail Friderik, Paulitsch (Pavlič) Jernej, Piller Jos., Ranth Iv., Iv. in Ludovik pl. Schivizhoffen, Schrey Rajko, Wilfan (Vilfan) Šime in Melzer Anton.

V šol. letu 1815/16 pa je Prešeren jako napredoval, kajti povzpel se je na mesto II. „premfarja“; prvi pa je ostal Anton pl. Scheuchenstuel. Drugi premijant je ostal Prešeren tudi še v IV. gramatikalnem ter v I. humanitetnem razredu.

V II. humanitetnem razredu pa ga je prekosil njegov tri leta izpodrinjeni tekmeč, Josip Burger, in Prešeren je bil tretji premijant. Prvi pa je ostal vseskoz — Anton pl. Scheuchenstuel.

Med Prešernovimi tačasnimi profesorji so bili: Dagarin (modroslovje), Richter (zgodovina), Krsnik (naravoslovje).

2. MILIEU POZNEJŠIH LET.

V „republiku duhov“, ki se je v prvem desetletju 19. veka kakor ogromno omrežje raztegnila preko vse Avstrije, so bili vsi najboljši zastopniki inteligence notranjeavstrijskih dežel, torej tudi duševni prvoborci na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Središče tega duševnega gibanja je bil popularni nadvojvoda Janez — — „Prinz Johann“ — ki je bil inicijativen ne le na narodnogospodarskem in znanstvenem polju in čegar plodonosno delovanje še doslej ni ostalo brez dobredejnih posledic; — ta plemeniti mož je bil tudi prvi, ki je izdal l. 1812. na Štajerskem poziv, da je nabirati besedila in napeve najrazširjenjših narodnih pesni. Te ideje nadvojvode Janeza se je oprijela l. 1819. tudi „družba prijateljev glasbe“ na Dunaju ter je izdala poziv, da

je zbirati vse narodne napeve in pesmi avstrijske! Arhiv tega svetovnoslavnega zavoda hrani še danes veliko zbirko iz vseh dežel mnogojezične avstrijske države došlih narodnih pesni, med njimi tudi več pesni iz Štajerske, Koroške in Kranjske!

Središče duševnega gibanja na Kranjskem je bila Zoisova hiša na Bregu v Ljubljani, — palača barona Žige Zoisa, velikega protektorja Kopitarjevega, Linhartovega, Vodnikovega i. dr. Močni vpliv blagega in bistrovidnega Zoisa na Vodnika, nabiratelja in posnemovalca narodnih pesni, ter na Linhartu, začetnika slovenske dramatike, je občnoznan.

Že l. 1810. je ustanovil v Gradcu Primic slovensko literarno družbo — „societas slovenica“ — in v Celovcu je ustanovitelj koroškega časopisa I. G. Kumpf l. 1819. takoj v prvem zvezku odprl prostor slovenskemu pisatelju Urbanu Jarniku, v Ljubljani pa je začel izhajati „Ilirski list“ (Illyrisches Blatt), ki je imel med sodelavci najboljše notranjeavstrijske pisatelje, med njimi tudi tedanje najodličnejše slovenske poete, na čelu jim Prešerna.

„Republika duhov“ na Kranjskem je oklepala — ako jih naj navedem po časovni vrsti — sledeče može: pesnika v vojaški suknji Emanuela Hilscherja, genijalnega prevajalca pesni lorda Byrona; pesnika in zgodovinarja Franca pl. Hermannsthal, kranjskega Mezzofantija Matijo Čopa, Prešernovega najboljšega prijatelja, potem M. Kastelca, ustanovnika kranjske „Čbelice“, svobodoumnega kanonika Jakoba Zupana, bistroumnega matematika Schulza pl. Strassnitzkega (Schlechterja), Jeana Laurenta (Ullepitscha pl. Krainfelškega), Laschana, Babnigga, Kordescha, Tomšiča i. dr., končno Fr. Prešerna in Anastazija Grüna (Antona Aleksandra grofa Auersperga), učenca in prijatelja Prešernovega.

Kakor znano, je bil Prešeren Auerspergov učitelj v Klinkowströmovem zasebnem zavodu na Dunaju; Prešeren je zbudil v mladem plemiču živo ljubezen do domovine ter ga je opetovano opozarjal na bogato literarno zakladnico v Valvasorjevi knjigi „Ehre des Herzogthums Krain“. Dobro razmerje med učencem in učiteljem se je ohranilo do Prešernove smrti ter je zložil, kakor znano, Anastazij Grün svojemu učitelju in prijatelju veličastno posmrtnico („Nachruf“), v kateri pravi, da je Prešeren svojemu narodu skoval „plug, s katerim je preoral jezika opuščena polja“ („die Pflugschar schmiedete, der Sprache langverödet Feld zu brechen“). Prešeren pa je prevel

Grünove benečanske pesmi („Venetianer Trios“) in je zložil na podlagi turjaške ustne tradicije svojo „Turjaško Rozamundo“. Anastazij Grün se je ob svojih prevodih narodnih pesni iz Kranjske skliceval na Prešerna („den Freund und einstigen Lehrer“) kot na avtoriteto ter je pripisal v „Illyr. Blatt“* k pozivu „Slovenskega društva v Ljubljani“ za nabiranje prispevkov za „Prešernov spomenik“ med drugim tudi besede:

Der Mann, dessen odysseischer Geist „Vieler Menschen Städte gesehen und Sitten gelernt hat“, fühlte es gar wol, dass eine gebildete Volkssprache der wolthätige Strom sei, der in seinen Tiefen die Goldkörner jener höhern Gesittung führe, welche allein die in Krämpfen liegende

* 1849, št. 34. z dne 12. maja.

Welt endlich zu beruhigen und neuzugestalteten vermag. In diesem Sinne hat der Verewigte in seinen Schriften eines der kosbarsten Vermächtnisse für sein Volk hinterlassen.“

3. PREŠERNOV MRTVAŠKI LIST.

„Novice“ in „Illyrisches Blatt“ poročata, da so 8. svečana l. 1849. v Kranju umrlega pesnika slovesno pokopali na kranjskem pokopališču dne 10. svečana; na zadnji poti so ga spremljali člani kranjske narodne garde, ki so nosili tudi pesnikovo rakev, ter člani akademične legije (dijaki ljubljanske filozofske fakultete in humanitetnih razredov ter nekaj dunajskih in praških akademikov), ki so peli žalostinke.

Jožef Blaznik, založnik Prešernovih „Poezij“, pa je izdal mrtvaški list sledečega besedila:

Slovenskimu društvu v Ljubljani je dal gospod vodja narodske straže v Krajnji žalostni prigodek na znanje, de je naš slavni pesnik gospod

France Prešerin,

dohtar pravice in c. k. pravdosrednik v **Krajnji**, 8. dan tega mesca ob osmih dopoldne, po dolgi bolezni in previden s smèrtnimi zakramenti umerl.

Pogrèb bo v **saboto**, 10. dan tega mesca, ob **desetih** dopoldne.

Slavnimu možu poslednjo čast skazati, povabi slovensko društvo prijatle in znance rajnciga, vse ude slovenskiga društva, in sploh vse domorodce, naj pridejo v saboto v **Krajnj** k pogrèbu.

V Ljubljani 8. dan svečana 1849.

DEŽELA KRANJSKA NIMA LEPŠ'GA KRAJA . . .
FR. PREŠEREN.

KRATKOČASNA IGRA O PROSTORU ZA PREŠERNOV SPOMENIK.

Policaj pride in pravi:

Pozor, ljudje! Mir, pravim, mir —
meščan in kmet in kavalir!
Jaz sem postava! A postavi —
gorje mu! — kdor se ji ustavi! —
Jezike za zobmi držite,
oči, ušesa pa odprite!
Možakov pet zdaj semkaj grè,
gospod župan med njimi je, —
možujejo, modrujejo,
koristne sklepe kujejo. (Stopi med občinstvo.)

S štirimi svetovalci pride župan in pravi:

Moževali, modrovali smo,
koristen sklep skovali smo,
kje spomenik postavi se,
da pesnik prav proslavi se.
Sklep neovržno je dognan,
primeren prostor je izbran,
kjer v bron ulit bo stal poet
in gledal na slovenski svet! —
Ta prostor res lepo leži
in ugovarjati mu ni; —
vendar, možje, kaj vam povem,

jaz še za lepši prostor vem,
kjer naj imel bi spomenik
slovenske muze svečenik.

Oglasi se prvi svetovalec:

Gospod župan, jaz te častim,
a teh besed ne potrdim,
in rečem ti naravnost v brk:
najlepši je Marijin trg! —
In lepšega prostora ni,
da spomenik na njem stoji!
Tu je življenje, je vrvenje, —
sè stolpa lin zvonov zvonjenje, —
elektrike bodró zvončkanje, —
kričč prodaja fant kovanje, —
porcijunkula, — ljubljanski grad, —
in čisto blizu magistrat:
Marijin trg najlepši kraj!
To pravim jaz, Anton Blagaj!

Zavrne ga drugi svetovalec:

Jaz pa sem Franc de Paula Čik
in pravim: Žal, da spomenik
postavljen bo v največji hrup!
Sklep je storjen, a sklep je — glup!

Župan:

No, no!

Drugi svetovalec (nadaljuje):

Prevdarite, župan,
v tem hrupu stal bo noč in dan
On, ki je ljubil nežni mir,
da mu je tekel pesni vir!
Saj mora ga obiti zona,
čeprav mu živci so iz brona,
in nemogoče skoraj ni,
da v hrupu tem nam omedli!

Prvi svetovalec:

Pretiraš! — Če mu treba leka,
saj je v bližini apoteka!

Drugi svetovalec:

Za modrijana, kakor ti,
Studenec tudi daleč ni.

Prvi svetovalec:

Čemu, prijatelj, se jeziš?
s tem sklepa več ne premeniš!

Oglasi se tretji svetovalec in reče:

Neumen vsak, kdor zdaj se prička,
stopimo raj na liter cvička!

Drugi svetovalec:

Vi sami rekli ste, župan,
da vam je lepši prostor znan: —
Jaz mislim kraj, čigar značaj
se pesniku prilega naj —
kjer iz zelenja hlad duhti,
in drevja svod v nebo kipi,
kjer ptič, poetu drug, prepeva
in mir pobožen vse oveva:
Tam na Kongresnem trgu le
naj spomenik postavi se!

Prvi svetovalec:

Preljubi Franc de Paula Čik,
tam tvoj stoji naj spomenik;
se kavke bodo radovale,
na nos in plešo ti pljuvale!
Čemu, prijatelj, se blamiraš,
estetike nič ne kapiraš!
Okus je pač napredoval,
a ti si petnajst let prespal!

Župan:

Ne rečem nič, — trg je krasán!
A lepši prostor mi je znan.

Tretji svetovalec:

Za moj okus najlepši kraj,
je krčma in bo vekomaj!
Pit pojdemo, to najbolj prav je,
nam in pa pesniku na zdravje!

Drugi svetovalec:

Pa to mi v glavo le ne grè,
kje da najlepši prostor je,
ki v mislih ga ima župan —

Župan:

Recite vi, I. C. Zorán!

Četrty svetovalec odgovori:

Zakaj ne! Jaz, I. C. Zorán,
posestnik hiše in meščan,
jaz, — moja misel je letá,
v Ljubljani je preveč dežá.
Saj ni je skoraj ure cele,
da ne bi trebalo marele.
Možje, to bil bi vendar šment,
če goba* pride v monument!
Preljubi, kaj vas prašal bom,
čemu pa „Narodni“ je dom?
tako krasan, tako prostran,
in poln praznih je dvoran!
Tam bo na suhem spomenik,
Šešark naj bo mu oskrbnik,
vstopnina se lahko zahteva,
saj naša občina je reva.
Župan, al' pravo govorim?
V čitalniško dvorano ž njim!
Kaj? Tam naj spomenik stoji,
zanj lepšega prostora ni!

Župan:

I. C. Zoran, priznam: Ženij ste!
A prave le zadeli niste.
Prav žal mi je, I. C. Zoran,
a prostor mi je lepši znan.

Četrty svetovalec:

Kako?

Drugi svetovalec:

Pa kje?

Prvi svetovalec županu:

Sami recite!

* Merulius lacrimans!

Op. stavca.

Tretji svetovalec se smeji:

Župan, le dobro jih vlečite!
Mar res nobeden ne pozna,
da vas župan za norce ima?
Hoho!

Drugi svetovalec:

Oho!

Četrty svetovalec:

Za tako šalo
odločno vedel bi zahvalo!

Tretji svetovalec:

Pustite prazni ta prepír,
in v krčmi naj se sklène mir!
Od same žeje mi v goltanci
se kar nabirajo že žganci.
Pfej! (Pljune.)

Policaj priteče in osorno vpíje:

Stoj! Ohó! Kdo tukaj pljuje?
Pljuvanje se pri nas kaznuje.
Ti salament! Poglej, poglej!
Kdo si? Ime mi koj povej!

Prvi, drugi in četrty svetovalec se smejejo:

Hoho — hoho!

Tretji svetovalec ošteva policaja:

O ti capín,
Ti čuk neumni, pasji sin!
Al' se ti res kar nič ne zdi,
kdo tukaj pred teboj stoji,
da mestni svetovalec sem jaz!
Da, le oglej si moj obraz!

Policaj salutira:

Pardon, gospod!

Tretji svetovalec:

Odlazite!
Prihodnjič boljše pazite!

Prvi svetovalec:

Župan, zdaj bi vas pač prosili,
da bi nam slednjič pojasnili,
li res je, da ste nas le v šali
zastran prostora izpraševali?

Drugi svetovalec:

Za norce se ne damo imeti,
saj vendar mestni smo očeti!

Četrty svetovalec:

To res nikaka ni manéra!
Zaméra dol al' gor zaméra!

Župan:

Prijatelji, saj me poznate,
da čislam vas ko rodne brate,
in nisem mislil šaliti
se z vami, ne vas žaliti.
O tem uverjeni bodite!
Besede vaše duhovite
gotovo v čast so vaši glavi,
toda nazori niso pravi. —
In zopet vam na glas povém,
da še za lepši prostor vem,
kjer naj imel bi spomenik
slovenske muze svečenik! —
Gospoda slavna, lep zares
Marijin trg je in Kongres-
ni prav tako, in tudi sta
precej prostorna obadva:
Oddaleč že se bo lahko
poetu divilo oko! —
Vendar je trg le omejen,
kjer spomenik bo v tla zgrajen,
in izven trga, žal, nikdo
pač spomenika zrl ne bo.

Tretji svetovalec:

Pa na kóla ga denimo,
in po mestu ga vozimo!

Župan:

Tako je! — Spremljal naj povsodi
bi nas, kjerkoli pot nas vodi!
Naj smo na trgu ali doma,
vè mestu ali vrh gorá,
povsod naj pesnik nam je drug,
tovariš radosti in tug,
naš prerok in naš tolažnik,
naš vojevoj in svečenik,
prijatelj naš in naš učitelj,
od zemeljskih okov spasitelj! — —
Li naj še enkrat prašam zdaj
vas, bratje, za najlepši kraj,
kjer spomenik naj ta stoji,
in spremlja nas do konca dni?
Kje je ta prostor, bratje, kje?
Ta prostor naše je srcé!
In v naših srcih in sinov
in hčerk do zadnjih še rodov
naj večno spomenik stoji:
zanj lepšega prostora ni!

F. M. Žolna.

KAKOR VELIKA ZLATA ROŽA . . .

Črtica. Spisal dr. Ivo Šorli.

Skoraj popolnoma temno je bilo v sobi, in bolnikovo posteljo v kotu je bilo komaj videti. Eno okno je bilo docela zastrto, in le med širokima, temno-rdečima zavesama drugega je bilo ped odprtine. In tam je ležal na tleh pod njo ozek in dolg trak bledozlate svetlobe . . . Bolnik si je bil podprl glavo z levico in je opazoval nepremično, kako medli in se krči ta trak počasi proti oknu, dokler ni docela ugasnil . . . In še bolj žalostno je postalo v sobi.

S tihim vzdihom je položil bolnik svojo glavo zopet na blazino in se zazrl v strop.

Ah, danes tudi nje ne bo, in tako strašno dolga bo noč! O, Bog, kako brezkončno žalostno je umirati tako! . . .

Rekli so ji baje, da ne sme priti več k njemu, ker sta „v grehah“ živel. In če mu je grenko, da nima na svetu duše, ki bi čula v zadnjih urah ob njem, naj sprejme to v pokoro za svoje življenje . . .

Udano in bridko se je nasmehnil in nagnil glavo proti zidu, ko mu je dekla sinoči to povedala . . .

In tako je torej sam, kakor na smrt obsojenec zadnjo noč v svoji celici . . . In zunaj hodijo mrke straže gor in dol in ne pustijo nikogar več k njemu . . . Ah, nič več jih ne bo, teh ljubih usmiljenih rok, ki so še sinoči počivale na njegovem pekočem čelu in ga hladile . . . Tema je bila že in vse črno okrog njega, samo to dvoje rok se je zabelelo iz noči, kadar jih je prevzdignila in mu jih položila zopet na glavo, — samo to dvoje rok se je zablestelo iz noči, kakor dvoje snežnih peruti dobrega, usmiljenega angelja . . .

In tako morda ne bo nikogar več k njemu . . . Nje ne, ker ne sme, in prijatelj ne, ker je že umrl. Neprijetni so taki poseti pri mrličih, ki še vedno gledajo in govore . . . In človek, ki nima nikogar na svetu, je umrl v istem hipu, ko povedo, da mu ni več rešitve. Prijatelji tam zunaj čakajo potem samo še, kdaj jim da mrtvaški zvon znamenje, naj vzamejo cilindre iz omar in se pripravijo na pogreb . . .

„In tako je torej vse končano!“ . . . je zamrmral in se zleknil popolnoma vznak, kakor da je pripravljen . . .

„Morda sem hodil pa vendar preveč hitro“, mu je šlo skozi možgane. „In prehitro sem se

morda upehal in zgrudil . . . Življenje je vendar lepo, lepo . . .“

In zahrepenel je zopet po duhtečih tratah tam zunaj, po spomladi, po šumečih gozdih, po sladkem petju, po srečnih, veselih dekliških očeh . . .

Toda le za hip . . . Tiha, resna resignacija je stopila naenkrat pred njega, mu zaprla s svojimi ogromnimi, temnosivimi perutmi bodočnost, in ga obrnila z rahlo silo v preteklost nazaj . . .

Stresel se je in ostrmel. In s širokoodprtimi očmi se je zagledal v noč. Ne v noč, ker noči ni bilo več, — v to sliko pred seboj se je zagledal, ki se je odprla naenkrat pred njim, kakor bi se bila odprla nebesa . . . Ne nebesa nad njim, — pogled v njegovo življenje, ta naša prelestna zemlja se je razgrnila pred njim, dolga, daleč dol nekam proti svetlemu nebu iskreča se dolina s cvetnimi travniki, s šumečimi gozdovi, s ptičjim žvrgolenjem, s tistim opojnim vonjem mladega, prostega jutra.

Po mladem jutru je duhtelo in vendar je zahajalo veliko božje solnce počasi in resnobno za goro in kakor pozlačeno se je svetilo trepetajoče listje po gajih . . .

Čudna omotica ga je obšla in misli so se mu razlile vse tja v nedoločnost in brezkončnost, a vse na isto stran, — globoko tja dol v preteklost.

Ah, kako je vse to gorelo, kako so se prelivale barve, kako se je vse topilo v čarobno harmonijo: celó mlakuže so se svetile kakor jezera čistega zlata . . . Vse, vse je bilo pozabljeno, kar je prestal težkega in bridkega na svetu, vse je bilo oblito z zlatom večernega solnca . . .

O, bilo je vendar lepo, vsaj včasih je bilo tako lepo! . . .

Brezmejna, pobožna hvaležnost mu je napolnila vso dušo za vse, za vse to. Saj se je vendar mnoga prijateljska roka gorko oklenila njegove in mnoga sladka ustna so mu podarila svoj med. Samo za hip včasih, a ta hip je sijal še vedno daleč sem iz preteklih dni in mu sedaj ljubó obsolnčal njegove zadnje temne ure . . .

„Kako se človek zdaj vsega tako živo spominja!“ je zamrmral. Ah, res, takrat sam ni verjel, kar je govoril oni ljubi mali stvarici, ko ji je obljuboval, da ji bo še zadnjo uro hvaležen za tisti rajski trenutek, ko mu je slednjič omamljena

omahnila v naročje in nagnila svojo glavico, da je mogel do njenih ustek . . .

Kako je bil še mlad in vesel tedaj! Toplo je dihala poletna noč in rahli vetrčki so nosili opojen vonj z bližnjega, davi pokošenega travnika . . . Godba je svirala mehke melodije, in srce jih je čakalo in sprejemalo tiho v svoje globine.

Podprl si je bil glavo z levico in se zasnjal v njen obrazek . . . Morala je že prekoračiti prvo, še otroško dobo deklitstva in poznalo se ji je, da se ji je duša izpremenila morda že pred enim, dvema letoma iz cvetečega v goreč grm . . . Kakor odsev daljnega plamena za gorami skozi noč se je posvetlikovalo iz teh njenih prelestnih črnih oči . . .

Naenkrat jih je uprla naravnost vanj.

„Kako ste tih nocoj! Kaj vam je, gospod doktor?“ mu je rekla tiho. „Res, po tem, kakor so mi vas slikali, sem si vas mislila precej drugačnega.“

„In kako so me vam slikali?“ se je nasmehnul.

„Bolj . . . kako bi rekla, — bolj živahnega . . .“

„A! Potem že vem!“ se je zasmel. „Pravili so vam, da sem objesten, pijanec, bog ve kaj še. Vem, res nisem veliko prida, a tak tudi nisem. In potem — včasih ima človek tako dobre momente. In vse je na momentih . . .“

„Vse je na momentih?“ je ponovila zamišljeno in se mu ozrla zopet v oči.

„Dà, dete, vse je na momentih . . .“

Gledal je daleč predse in počasi nadaljeval: „Ah, kaj je vredno vse to trezno vsakdanje življenje! Sama laž proti drugim in proti samim sebi . . . Samo momenti so, ko smo iskreni, resnični . . . In takle hip, da bi ga človek mogel popolnoma izživeti, popolnoma izpiti, kadar nas zgrabi! . . . Samo potem bi bilo življenje življenja vredno! . . . Dà, potem bi bilo kakor pester prt, ves pretkan s sladkimi trenotki, kakor z zlatimi in rdečimi rožami . . . Evo, takle prt ti je vrgla usoda v naročje, že ves določen v dolžini in širini, a še ves prazen in pust in gol. In ti glej, da ga vsega pretkeš s samimi zlatimi in rdečimi rožami, da se bo bleščal pred teboj ob tvoji zadnji uri in da boš zadivljen strmel vanj nazaj.“

„In kaj so te rože?“ je zaslišal kakor od daleč in njen glas je imel naenkrat nekaj, kakor bi bila zapela globoka struna.

„Kaj so te rože? Kaj jaz vem! Vse to, kar je sladkega na svetu! Pesem, izdahnjena v po-

mladni mrak, zlitje tvoje duše s prijateljevo dušo, kupica iskreče božje kapljice, taki hipi, ko bi človek dal življenje, da bi ugasil blazno žejo svoje duše na sladkih ustnicah, ki so te omamile s samo mislijo, da bi se jih dotaknil . . . Ah, zakaj vsi ti predpisi, vse te forme! — Pili bi, pili bi to v ognju raztopljeno medico, kadar nas zažeja, pili in se makari sežgali!“ —

Omamil je samega sebe s svojimi besedami in truden je umolknil. Ognjeno mu je plalo v duši in sopel je hitreje . . . Tik pred njim se je svetlikal njen beli vrat skozi lahko rožnato tkanino . . . In tiha, vroča strast je začela plapolati v njem. A bilo je nekaj brezkončno finega, čistega v tej strasti in njegovo drhtenje kakor drhtenje te opojne noči . . . Samo enkrat da bi jo privil k sebi, samo en poljub na te kipeče ustnice . . .!

V tem hipu je vstal njen oče. Bilo je, kakor da mu ne ugaja to pritajeno govorjenje proslulega doktorja z njegovo hčerko in da je ne mara dalje pustiti ob njegovi strani.

A on se ni zmenil za to in pridružil se jim je na njihovi poti domov. In korakal je sam z njo za vsemi drugimi.

Sprva samo par stopinj za njimi, a že v drugi ulici je bila razdalja med njima in drugo družbo večja in večja.

Toplo je dihala iz noči in žgalo kri . . . In on ji je ljubo ovil svojo roko okrog ramen, in ona se ni branila . . . Molče je stopala poleg njega in se naslanjala rahlo, drhteče k njemu.

Tam spredaj so izginili drugi ravno za ovinek. In tedaj jo je stisnil z vso močjo k sebi in iskal njenih ust . . .

A izvila se mu je burno.

„Ne, ne!“ je skoraj zahropila. „Ne smem!“

A privil jo je zopet bliže.

„Ne, s silo ne!“ ga je ustavila pol preteče, pol proseče.

„Daj, prosim!“ mu je prišlo pretrgano iz prsi.

„Ali mora biti?“ je vzdrtela komaj slišno.

„Dà, mora biti! Sicer me zaduši! Hvaležen ti bom vse svoje žive dni in svojo zadnjo uro te bom blagoslavljal, z brezkončno hvaležnostjo poeta te bom blagoslavljal, ki prosi hladila za svojo dušo, ko mre od žeje. Kakor prelestna zlata roža bo žarel v čilimu mojega življenja ta milodar . . . Ti, in tako tudi tebe ne poljubi potem morda nihče več in tudi tebi bo gorel ta poljub daleč noter v tvoje dni! . . .

In tedaj sta se ovila drug drugega in usta so se jima dotaknila . . . A v blazni blaženosti so se ji bile ustnice odprle, glava ji je omahnila

nazaj in beli zobje so se zalesketali skozi noč . . .
Šele čez hip so zagorele njene ustnice na njegovih . . .

Globoko sta se oddahnila in se izpustila.

Molče ji je položil roko spet okrog pasu in jo potegnil s seboj.

Deset korakov za ovinkom so ju čakali drugi. Ves temen in preteč je bil očetov obraz.

In nikdar je ni videl več. Samo njena slika je ostala v njegovi duši in v samotnih nočeh je strmel zamaknjen vanjo . . . Zopet je stala pred

njim, glavica je bila trudno nagnjena nazaj, beli zobje so se lesketali v mesečini in čudno je gorelo v vlažnih polzastrih velikih črnih očeh . . .

In zdaj je bil zopet pred njim ta hip . . . In žarel je iz dalj kakor velika ognjena zlata roža . . . In čarobno so goreli robci teh njegovih zadnjih ur v zlatu zadnjih večernih žarkov . . . In dvignil bi bil svoje roke kakor svečenik in blagoslovil njo in vse, ki se jim je imel zahvaliti, da ni ležalo življenje za njim kakor črna, žalostna pustinja . . .

PREŠERNOV NADGROBNI SPOMENIK.

POZIMI.

Skozi okno gledam
v snežno zimsko plan,
kjer se spreletava
jata črnih vran . . .

Tudi v srcu mojem
beli sneg leži,
in po njem se tropa
črnih vran podi . . .

Serafinov.

PISANI OBLAKI.

Pisani oblaki
krijejo polje,
tvoji črni lasi
lijejo na me.
So oči mi oslepili,
so se krog srca ovili,
kakor črni traki.
Koga, srce, si zgubilo,
da boš žalost zdaj nosilo?

Al. Gradnik.

AKADEMIČNI KIPAR IVAN ZAJEC,
USTVARITELJ PREŠERNOVEGA
SPOMENIKA.

IZ SVOJEGA ŽIVLJENJA.

Ob odkritju Prešernovega spomenika spisal Ivan Zajec.*

Rojen sem bil v Ljubljani dne 15. julija 1869. Matere nisem nikdar poznal, kajti umrla mi je, ko sem bil jedva leto dni star.

Moja mati Josipina, rojena Valand, je bila rojena v Škofji Loki. Ko je umrla, je imela jedva 33 let. Rodila je troje otrok: Frana, sestro Pepco, ki je umrla v Kamniku komaj 8 let stara, in mene, najmlajšega. Brat Fran je bil pet let starejši od mene; svoja prva otroška leta je preživel v hiši na Vožarski cesti, ki se je v ljubljanskem narečju imenovala „Pasja gasa“. Tam je imel moj oče v švicarskem slogu sezidano hišo, v kateri sem se tudi rodil. Ker pa oče ni mogel zvonarju Samassi poplačati svojega dolga, mu je

* Na željo spoštovanega uredništva „Slovana“ podajam tukaj svojo prvo avtobiografijo, da izprevidijo iz nje moji prijatelji in tudi nasprotniki, „kako sem se likal“ in kako sem končno postal ustvaritelj Prešernovega spomenika. Ker nisem pisatelj, naj se mi oprosté stilistične in tehnične nespretnosti!

Samassa hišo prodal. Potem smo se preselili na Karlovsko cesto šte. 15, v takozvano „Vodno vojašnico“ (Wasserkasserne), kjer pa so prebivali jako surovi in prepirljivi ljudje. V tej hiši je imel oče tudi svoj atelijé, ki je bil za kiparska dela prav primeren in — kar je bilo zanj glavno — tudi poceni.

Oče me je po materini smrti izročil v izrejo moji teti, Josipini Šepičevi na Igu, kjer sem ostal do svojega 7. leta; potem pa me je vzel k sebi ter me dal v šolo. Hodil sem na II. mestno deško ljudsko šolo na Zoisovi cesti ali „na Graben“, kakor smo imenovali to šolo takrat. Najbolj me je veselilo risanje; vedno sem prerisaval ilustrovane nemške liste ter prodajal svoje slike součencem po 4—8 vin., za skupiček pa sem si kupoval papirja in svinčnike. Udal sem se risanju tako, da sem zanemarjal vse druge predmete in zlasti za računstvo nisem imel prav nič smisla in veselja. Po izpolnjenem 13. letu pa sem iz šole izstopil ter postal očetov vajenec.

Oče me je učil praktičnega kiparstva, rezbarstva v lesu, risanja v kamnu ter modeliranja.

Moj oče se je učil kiparstva in rezbarstva eno leto na Dunaju in tri leta v Monakovem, kjer je bil ravnatelj slavni Viljem pl. Kaulbach in učitelj kiparstva prof. Maks Widmann. Trda mu je šla vsa štiri leta; vsakdanji kruh si je moral sam prislužiti z delom, le polovico dni je mogel porabljeni za svoje študije. Ker pa je bil marljiv in nadarjen, je dosegel popolnoma svoj namen. Moj oče je bil rodoljuben mož; zato se je vrnil iz Monakovega ta'coj v Ljubljano med svoje rojake, dasi bi se mu bilo v tujini gotovo boljše godilo, kakor se mu je v domovini. Odprl je torej svoj atelijé v Ljubljani. Spočetka mu je šlo dosti dobro; imel je dovolj naročil, zlasti za cerkve. Toda to ni trajalo dolgo, in dela je začelo primanjkovati in cene so padle. Tako smo živeli včasih v prav slabem denarnem položaju. Oče je bil nesrečen mož; umrla mu je zgodaj žena, potem njegov najljubši, najstarejši sin Fran in končno še brat Valentin. Vse to ga je tako potrló, da je jedva leto dni po Valentinovi smrti v 66. letu svoje starosti umrl na vnetju pljuč.

Del svojega očeta je mnogo raztresenih po slovenskem in celó na Hrvaškem. Kolikor se danes še spominjam, je napravil tele portrete: škofa Slomškega v Mariboru (v nadnaravni velikosti iz kararskega mramorja), škofa Legata za Naklo (iz kararskega mramorja), Mauserja (nadgrobní spomenik iz kararskega mramorja) ter škofa Wolfa za stolno cerkev v Ljubljani (iz kararskega mramorja). Izvršil pa je še več drugih portretov imenitnih slovenskih mož, ki se jih pa ne spominjam več. Dalje je napravil za cerkev pri D. M. v Polji leseno skupino nebovzjetja D. M. z angeli, za cerkev v Črnučah 4 apostole iz kamna, več kipov iz kamna za ljubljansko pokopališče in mnogo lesenih soh za slovenske cerkve.

Imel sem, kakor sem omenil, tudi tri leta starejšega brata, Frana, ki pa je bil vedno bolehen. Imel je velik slikarski talent in vzorno vztrajnost. Risal je sila mnogo ter pozno v noč; vzbujal je s svojimi risbami najlepše nade. Že v svojem 13. letu pa je bil opasno bolan na vnetju rebrne mreže; dasi je okrevál, vendar ni bil potem nič več popolnoma zdrav. Ko je dopolnil svoje 21. leto, je obolel iznova, lotila se ga je sušica in na pustni ponedeljek 1. 1886. je že ležal na mrtvaškem odru. Po ulicah so se drville pustne šeme, oče in jaz pa sva jokala za Franom; — pokopali smo ga na pepelnično sredo pri Sv. Krištofu.

Od bratove smrti je bil moj oče vedno otožen in pobit, saj je izgubil svoj ponos in svojo največjo nado. Otožnost očetova pa se je še povečala, ko je prinesel stric Marko iz Italije vest, da je stric Valentin v Cologni pri Veroni že leto dni pred Franovo smrtjo umrl ter da so se njegovi prijatelji polastili vse njegove zapuščine.

Moj oče je imel namreč tri brate, Martina, Valentina in Marka ter sestro Jero.

Najstarejši je bil Martin, potem mu je sledil moj oče — ki se je vedno podpisoval Franjo Zajc —, nato Valentin in končno Marko. Oče teh štirih bratov, oziroma moj ded, je bil kmetovalec in posestnik na Sovodnji pri Stari Oselici. Hiša se je zvala „pri Koreninah“, ter je imel moj ded mnogo zemljišča, več goveje živine in velik sadovnjak. Po dedovi smrti je prevzel posestvo strije Martin, ki je bil obenem tudi podobar. Delal je večinoma po Hrvatskem, izvrševal za cerkve lesene sohe, lesene ornamente, pozlačevanje in prenavljanje oltarjev. Akademično izobražen pa ni bil. Umrl je na črnih kozah pri delu na Hrvatskem.

Valentin Zajec je študiral na beneški akademiji ter je bil učenec slavnega kiparja prof. Ferrarija. Odlikoval se je z velikim talentom, izredno energijo in z naglico v svojih sklepih in delih. Že na akademiji v Benetkah je dobil zlato kolajno za modelacijo aktov.

Ko je bil stric Valentin še v delavnici mojega očeta, je prosil deželni odbor kranjski za podporo, da bi mogel iti študirat; svojo prošnjo je podprl z dokazili o svoji vrednosti in potrebnosti ter je izrazil željo, da bi mogel svoje talente posvetiti svoji domovini. Toda tedanji deželni odbor ga je s prošnjo zavrnil. To postopanje je koleričnega Valentina toli užalilo, da je šel brez denarja v Benetke, kjer se mu je godilo spočetka seveda sila slabo. Moral je uprav boriti se za vsakdanji kruh, a obenem je vendarle študiral na akademiji. Neki italijanski aristokrat, ki je postal pozoren na stričev izredni kiparski talent, pa se ga je končno usmilit. Naročil mu je, da naj okraši njegov veliki park z različnimi kipci in skupinami ter mu je poveril tudi nalogo, da izvrši nadnaravno veliko doprsje Garibaldija. S temi deli si je pridobil stric Valentin dovolj denarja in ugleda, da si je mogel ustanoviti v Cologni blizu Verone svoj atelijé. Tam je izvršil mnogo kipov za cerkve ter razna druga kiparska dela; polagoma se je popolnoma poitalijančil ter je pozabil svojo domovino, ki je ni videl nikdar več. Umrl je kot Italijan ter leži v italijanski zemlji . . .

Najbolj se spominjam strica Marka, ki je bil najmlajši mojih stricev ter me je imel posebno rad. Bil je nadarjen mož, a ubilo ga je vino! Imel je čuden, širok, porasel obraz in potlačen nos. V otroških letih je bil padel na obraz ter si zlomil kost nosa. Znal je govoriti nemško, italijansko, nekoliko tudi francosko in angleško. Imel je za jezike veliko nadarjenost, a premalo vztrajnosti. Posebno rad je modeliral leve; ornamentiko je dobro razumel ter marmoril razne oltarje. Bil je originalen dovtipnež, ki so ga povsod radi imeli! Ostal je vse življenje samec. Neko zimo je zaspal na poti v snegu ter se ni zbudil več!

Teta Jera je umrla lani; stara je bila nad 80 let. Služila je pri raznih gospodarjih ter si je prihranila nekaj denarja, ki ga je porabila na stara leta, ko je popolnoma onemogla.

Ko sem bil 18 let star, mi je torej umrl oče, ki mi je zapustil pač svoje kiparsko orodje in tudi nekaj svojih del, a vso zapuščino so prodali na javni dražbi po sila nizki ceni. Treba je bilo namreč poplačati še razne dolgove! Tako sem postal sirota brez najmanjšega imetka, osamljen na svetu in reven in ubog kakor največji siromak! Takrat sem preživel pač britke čase! —

IVAN ZAJEC: RUSKO DEKLE.

Nekaj dni pred smrtjo svojega očeta pa sem bil izgotovil „Lurško Marijo“ ter jo poslal gospej Josipini Hočevarjevi na Krško ob Savi s prošnjo, naj mi blagovoli nakloniti podporo, da bom mogel iti študirat. Zame pa je prosil obenem tudi č. g. kanonik in župnik Janez Rozman, ki je osebno poznal moje razmere. Težko, nestrpno, v upih in v strahu sem pričakoval rešitve svoje prošnje. Odločiti se je imela moja usoda!

Kar pride nekega dne k meni gospod dvorni svetnik Dralka z osrečujočo vestjo, da mi je gospa Hočevarjeva v svoji plemenitosti naklonila podporo ter da pojdem že v jeseni na Dunaj. Bil sem te vesti nepopisno vesel in moja sreča je bila ogromna!

Razen gospe Jos. Hočevarjeve me ni v mojih študijah podpiral nihče; užival nisem nobene podpore niti od dežele niti od države. Le akademija umetnosti mi je podelila ustanovo letnih 240 K za troške modelov. Edini gospej Hočevarjevi se moram torej zahvaliti, da sem postal kipar, ker me je izdatno podpirala dolgih osem let ter mi je naklonila tudi kasneje mnogo umetniškega kiparskega dela.

Čez poletje sem delal do jeseni pri svojem varhu, kamnoseku in podobarju g. Srečku Tomanu; meseca oktobra l. 1888. pa sva se odpeljala s Tomanom na Dunaj. Da bi vam mogel popisati svojo srečo, ko sem zagledal umetniško akademijo! —

Najprej sva šla v „Avstrijski Muzej“ ter sva prosila g. prof. Königa, znamenitega kiparja, naj bi me sprejel za svojega učenca. A bilo je že prepozno! Vpisovanje je bilo že zaključeno in učencev preveč. Šla sva nato na umet. strokovno šolo, kjer sem bil pri g. prof. Breneku sprejet. Ostal sem na tem zavodu eno leto ter dobil v izpričevalo za modeliranje red „vorzüglich“. Naslednjega leta sem delal na akademiji pri g. prof. Hellmerju izpit in spoznal me je zrelim za vzprejem na akademijo. Vendar sem mogel biti prvo leto le učenec-gost, pravi učenec pa sem postal naslednjega leta ter sem dobil pri konkurenci srebrno medaljo in dva zlatnika. Izvršil sem bil namreč kot konkurenčno delo kompozicijo: „Bonifacij seka hrast Wodana“. Pri Hellmerju sem ostal štiri leta ter dobil v zadnjem letniku svoje prvo naročilo za javnost: „Sv. družino“ iz marmorja za frančiškansko cerkev. L. 1893. sem šel še v specialno šolo g. prof. Kundmanna, kjer sem prvo leto izvršil kompozicijo „Prestrašeni satir“.* Dobil sem zanjo odliko („Spezialschul-

* Glej „Slovana“ I. letnik str. 241.

preis v znesku 400 K), koncem šolskega leta pa izpričevalo s sledečim tekstom: „Herr Johann Zajec hat gleich mit seiner ersten Arbeit — einer lebensgrossen Figur — bewiesen, dass er von Natur aus ein lebhaft künstlerisches Empfinden besitzt; er ist aber auch bestrebt, durch eifriges Studium sich eine grössere Formvollendung anzueignen. — Prof. Kundmann, m. p.

V jeseni l. 1894. sem razstavil „Prestrašnega satirja“ v „Künstlerhaus“-u. Znani kritik dr. Ilg je pisal o mojem delu, da je „eine gut studierte, kräftig empfundene Figur“. Naslednjega leta sem modeliral spečega otroka, deklico, ki je nabirala jagode in rože ter na trati zaspala. Ob njej kleči angel ter jej gode in poje. Dobil sem za to svoje delo kritiko: „... eine poetisch empfundene Gruppe, in sehr anerkannter Weise modelliert“. Tretje leto pa sem napravil skupino „Adam in Eva“,* ki kaže iz raja odhajajočo človeško dvojico po grehu. Koncem 3. leta sem izstopil iz specialne šole ter začel samostojno delati.

L. 1897. sem dobil naročilo za veliki relief na pročelni strani nad glavnim vhodom v cerkev sv. Jakoba v Ljubljani. Relief „Izpremenjenje na gori Tabor“ je 3,85 m. visok in 4 m širok ter je izvršen v savonjskem peščeniku. Takoj po tem delu sem dobil od gospe Hočevarjeve naročilo za reliefe, ki so na farni cerkvi na Krškem: sv. Janez Evang. pri zastrupljenju vina; skrivno razodenje sv. Janeza; jutro in večer ter sv. Trojico. Relievi imajo 2 m. v prerezu. Končno sem napravil še Madonno, 2 m visoko. Relievi in Madonna so iz merlerskega kamna. Za gospo Plautzevo v Ljubljani pa sem izvršil 60 cm. visoko Madonno.

Modele za reliefe na Krškem sem delal v Monakovem, kjer sem imel v Schillerstrasse 26 svoj atelijé. Preživel sem tam z rajnim gospodom prof. A. Ažbetom pol leta ter imel v družbi ljubeznivega svojega rojaka mnogo veselih ur.

Ko sem reliefe za Krško dovršil, sem potoval z gospodom Srečkom Tomanom po Italiji; bil sem v Veroni, Milanu, Genovi, Pisi, Carrari, v Rimu, Florenci in v Benetkah, kjer sem občudoval klasične in moderne umetnine. Tudi to potovanje je bilo zame visoka šola lepe umetnosti. Vrnivši se s potovanja, sem odprl svoj atelijé na Dunaju, kjer sem dobil razna naročila umetno-obrtnega značaja.

Medtem pa je bil razpisan natečaj za Prešernov spomenik. Začel sem delati tudi jaz svoje

načrte; čital sem iznova in iznova Prešernove poezije, njegove životopise, iskal njegove portrete ter se vglobil v moderne spomenike raznih poetov in umetnikov. Poizkušal sem razne osnutke, a ugajal mi ni noben; končno sem izvršil dva osnutka, ki sta mi ugajala še najbolj: Prešeren in genij ter Prešeren sam. Dasi niti sam nisem bil docela zadovoljen s svojim delom, poslal sem vendar oba osnutka h konkurenci v prepričanju, da dobi prvo nagrado kak starejši umetnik.

A dobil sem med vsemi tekmeči vendarle prvo nagrado! Bil sem veselo presenečen. Po želji odbora za Prešernov spomenik sem začel delati najprej temeljitejše študije detajlov, izpreminjal sem malenkosti ter tudi poslušal razne nasvete. To pa je bila napaka, kajti še danes je živa resnica, ki jo je izrazil Prešeren v svojem sonetu o Apelu, da — „le čevlje sodi naj kopitar“. Vendar jaz te resnice takrat še nisem spoznal ter sem pod raznimi vplivi izvršil svoj prvi pomočni model. Nekdo je ta novi model fotografiral ter priobčil prav slabo sliko v „Oesterreichische

IVAN ZAJEC: JAPONSKI VOJNIK.

* Glej „Slovana“ I. letnik str. 252.

IVAN ZAJEC: KOZAKOVE SANJE.

illustrierte Zeitung“. Tedaj je nastal v Ljubljani hrup! Predsednik Prešernovega odbora se je pripeljal na Dunaj ter mi je delo ustavil. Jaz sem bil dal medtem svojo prvo, po lastnih idejah in brez vplivov izvršeno Prešernovo soho že razrezati in pripraviti za vlivanje. Zaradi novega modela torej mi je odbor delo ustavil, — govorilo se je že o novem natečaju, — sodili in obsojali so me razni gospodje brez premisleka, površno in zahrbtno, — jaz pa sem trpel šest mescev in bil brez dela . . .

Končno pa sem se ohrabil; sestavil sem zavrženo Prešernovo soho iznova v celoto . . . prišel je v Makartov atelijé kipar Fuchs ter se zame pri odboru za Prešernov spomenik energično potegnil. Žal, da je Fuchs postopal deloma tudi brez mojega pooblastila ter me je malone zapletel v tožbo. Tedaj pa je dospel na Dunaj predsednik odbora Prešernovega spomenika ter je pozval akad. prof. Karla Kundmanna, akad. prof. Gašparja Zumbucha, akad. prof. E. Hellmerja in arhitekta Maksa Fabianija, da presodijo moj osnutek. In glej, ti strokovnjaki so sodili — drugače,

kakor različni — kopitarji! Izrekli so se, da je treba na moji sohi le malenkostnih izboljšav, idealizovanja glave, in da sem za izvršitev dane naloge docela usposobljen. Napravil sem torej zopet novo soho, ki so jo dunajski akad. profesorji in odbor potrdili. Delal sem sedaj docela samostojno in ko je bilo delo gotovo, ga je prof. Kundmann natančno pregledal ter končno odobril.

Tako sem torej dovršil spomenik najslavnejšega slovenskega poeta, izdelal največji spomenik, kar ga je kdaj rodila slovenska zavednost in slovenska požrtvovalnost. Srečen sem, da je usoda izbrala mene za tako delo! Izgotavljal sem ga s pieteto in z navdušenjem ter se pošteno trudil, da ustvarim umotvor, ki naj bi bil vsaj dostojen velikega Prešerna ter vsaj dostojen izraz velike hvaležnosti in velikega ponosa Slovencev, da se jim je rodil tak veleum. Storil sem vso svojo dolžnost resno in vneto ter si nimam ničesar očitati. Vendar se, kakor vsak umetnik, zavedam, da daleko nisem dosegel ideala, po katerem sem hrepenel; tolažim pa se s tem, da ideala pač ne doseže nihče!

Dovršil sem tudi Vegov doprnski kip v nadnaravni velikosti za Moravče. Tudi ta kip se vlije v bron; podstavek bo iz kraškega mramorja ter bo ves spomenik 4·50 m. visok. Razkrije se, če Bog da in sreča junaška, prihodnje leto.

Sedaj se učim francoščine, ker hočem na jesen oditi v Pariz, ki je metropola sočasne umetnosti. Tam izvršim tudi Vegov spomenik, ako se mi končno poveri njegova izvršitev; do jeseni pa še počakam izreka dunajske umetniške komisije o mojih osnutkih. Izvršil sem namreč dva: enega, ki ga je prijavil „Slovan“,* z genijem in Martom in drugega brez postranskih figur; na obeh osnutkih pa je vpodobljen Vega gologlav in sedeč na okopih, zamišljen v svoje študije. Pariz je torej sedaj moj cilj, in upam, da se vrnem bogat na novih izkušnjah ter — morda — tudi na novih uspehih!

Strma in teška je pot do vzorov, a od svojih staršev in stricev sem podedoval vztrajnost in marljivost. S tema dvema lastnostima gledam mirno v svojo bodočnost vzlic vsemu in tudi proti vsemu!***

* Gl. II. letnik str. 225 in 233.

** Primerjaj članek „Ivan Zajec“ v I. letniku „Slovana“ str. 237. i. d.

NAD PREPADOM.

Roman. Spisal Fran Govékar.

(Dalje.)

X.

Zemljč je sedel v svoji sobici in sanjari nad Vidinim pismom.

Vsak dan sta bila le kratke hipe skupaj in še takrat skoraj nikdar sama. Vida je pač morala skrbeti za odgojo otrok, podučevati jih, voditi na izprehod ter jih opravljati ves dan do noči, ko jih je polagala v postelj. Kadar pa je imela nekaj trenutkov svobodnih, je morala pomagati pri gospodinjstvu, streči Kolaričevim in Olginim gostom ter delati družbo gospej, ako je to zahtevala. Tako je imela Vida malo prilike, da bi uživala nemotena družbo ljubljenega izvoljenca in še takrat jej prirojena plahost in molčečnost nista pustila, da bi mogla razgrniti pred njim ves bujnocvetoči in dehteči vrt svoje ljubezni.

Čudila se je čestokrat sama sebi. Kadar je bila sama, v svoji sobici, takrat so jej šepetale ustnice najtoplejše izraze; ležeča zvečer na svojej postelji, je zrla ure in ure dolgo v temo ter v svojej duši govorila svojemu Ivanu najslajše, najbisernejše besede, polne plameneče ljubezni.

Ah, če bi mu mogla povedati vse to tako, kakor jej govori duša, — če bi mogla tako smelo razgrniti mu svoja čustva, kakor jej narekuje srcé! Hotela bi ga objeti, stisniti k sebi z vso silno strastjo, ki jej polje po žilah kakor vrelo razbeljeno železo! Kolikokrat se je kopala v potu svojega mladega, razkošnozdravega telesa po postelji ter koprnela po Ivanovih poljubih . . . ves život jej je gorel . . . srce jej je razbijalo razburjeno in na sencih so jej utripale napete žile, kakor bi jih hotel razgnati silni naval! In iztezala je svoje bele ročice v temo ter šepetaje klicala:

„Ivan, moj zlati, sladki!“

In ustnice so se je zakrožile same v poljub, dolg, nepopisno vroč, nepopisno strasten poljub! In objemala je razbeljeno blazino ter se premetavala po postelji z ene strani na drugo.

Kar hipoma je prišla čez njo ta silna, uničujoča strast! Saj ga je ljubila že leta, — a ljubila ga je s tiho mirnostjo in nekako svetočisto udanostjo. Pač jej je gorel v duši neprestano plamen ljubezni, a kakor plamen na žrtveniku Vestalk, je bil ta ogenj pokojen, brez plapolanja, vedno enako naravnost kvišku se dvigajoč, brez žara in brez opasnosti; kakor bi bil brez vročine

in le poln lepote in leska — svet ogenj čiste deviške ljubezni! —

Odkar pa se je Ivan vrnil iz tujine ter jo je prvič zopet prišel smelo nase in jej je z brezkončnim poljubom zatisnil bujna, kakor jagode rdeča usteca, odtlej se je hipoma dvignil na njenem srčnem žrtveniku požar, silen, uničujoč in brezmejno vroč.

Vse bi bila Vida voljna storiti za Ivana, žrtvovala bi mu vriskaje in od sreče plakaje vse, samo če bi to Ivan od nje zahteval, samo če bi jo njen dravec hotel vzeti v svoje naročje! — Toda Ivan jo poljublja in jo objema nežno in mehko, kakor bi se bal, da se mu zdrobi v rokah!

In ona sama je bila v njegovih družbi kakor izpremenjena. Vihar v njeni duši je izginil hipoma, ko ga je zagledala tako rahločutnega in mirno ljubeznivega, vse mučne vroče strasti so se razkadile v nič, in neka čudovita, vendar osrečujoča plahost jo je prevzela vso. Tiha in molčeča sreča jo je navdajala, ko je poslušala njegove rahle, tople besede, in nema, zamaknjena, mu je zrla v obraz, ki je bil ozarjen od svetega navdušenja za delo na korist ubogi domovini ter od sanjarskih načrtov za njuno krasno bodočnost. Tiha in molčeča sreča jej je polnila vse bitje, ko sta sedela roko v roki drug ob drugem ter zrla brez besed preko logov in dolin in preko prisojnih vinogradov.

„Na kaj si mislila, Vida?“

„Nate, Ivan! — In ti?“

„Nate, Vida, — vedno le nate!“

Kolikokrat sta se menila tako in tiho, srečno sta se smehljala in oči so jima bile rosne in neizmerno globoke od najčistejše ljubezni . . .! In ona mu ni imela ničesar povedati, dasi jej je prekipevalo srce, in preko njenih ustnic ni mogla prava beseda, dasi bi mu bila mogla povedati toliko!

In Ivan se je nagnil k njej in rahlo jo je objel okoli ramen, poljubil jej ročico ter jo prosil.

„Vida, govori . . . povej mi, kaj si mislila . . . reci mi, da me ljubiš!“

In ona mu je odgovarjala šepetaje:

„Saj veš, Ivan . . . ljubim te!“ — A dalje ni mogla; jezik jej je otrpnil, pritisnila se je k njemu, svoje roke skrčila pest, bledota je pokrila njeno lice in molčala je. Ničesar jej ni prišlo več v spomin, kar je bila mislila povedati mu v

dolгих nočeh brez spanja in sanj, samo veliko, sveto, razkošno čustvo jo je polnilo vso, čustvo neizmernega blaženstva . . .

Enkrat, ko sta sedela zopet tako v nemi sreči na zelenem porobku nad mestom, pa mu je dejala:

„Povedati ti imam toliko, a govoriti ne morem. Nevem, zakaj ne. Zdi se mi pa, da bi ti mogla vse to le pisati.“

„Ah, piši mi, Vida!“ se je nasmehnil Ivan, hitro razveseljen. „Glej, niti enega pisma še nimam od svoje ljubice, ki si moja že vendar toliko let! Ah, piši mi, dragica, piši vse, kar misliš in čutiš, in jaz ti bom hvaležen za vsako ljubo in odkritosrčno besedico!“

„In ne boš se mi rogal?“ je vprašala s povešeno glavo. „Saj veš, pisati ne znam kakor ti!“

„Pisala boš lepše, če boš iskrena! Le piši, kakor bi pisala sama sebi, brez umetničenja, iz srca do srca, ki te bo razumelo docela! Naj mi povedo ti prstki“ — stisnil jej je ročico ter jo poljubil — „česar mi ne povedo tvoje krute ustnice!“

„Ne reci: krute! — reci: nespretno!“ — Sklenila je proseče svoje roke na prsih, ga po-

IVAN ZAJEC: BRATEC IN SESTRICA.

gledala s pogledom, ki je prekipeval od najgloblje udanosti ter se naslonila nanj. Prijel jo je za glavo in držeč jo med dlanima, potapljal je nekaj hipov svoje oči v njene ter jo potem poljubil, dolgo ne odmaknivši svojih ustnic z njenih, trepetajočih in vročih . . .

Tako sta si začela dopisovati, in Vida mu je v pismih povedala, kar jej je polnilo dušo, kadar je bila sama in kar jej je mučilo srce, kadar se je pogovarjala v svoji tihi sobici s svojo ljubeznijo . . .

In Zemljič je sedel nekega večera za svojo mizico in zopet je sanjaril nad Vidinim pismom. Izgubil se je zopet ob njem v minolost, v svoja idealna leta dijakovanja, ko se je bil spoznal s svojo Vido.

Družba prijateljev je bila sklenila, prirediti plesne vaje ter za plesalke povabiti nekaj najzrelejših učiteljskih kandidatk. Tovariševa mladostna teta je prevzela ulogo gardedame ter dala veseli, nedolžnorazposajeni družbici na razpolago svoje stanovanje in svoj klavir. Tudi Ivana so povabili tovariši, naj bi prihajal ob sobotih zvečer plesat k teti Flori; nerad se je odzval povabilu, saj ni ljubil plesa in ženske družbe se je ogibal. Še kot dijak se je bavil v svobodnih urah, najrajše samotni in skrit, s knjigami in veseljačenje je izbegaval. Ženske so ga neprijetno vznemirjale bodisi s svojim plitkim, brezmiselnim govorčenjem, bodisi s svojim špekulativnim in proračunanim koketiranjem; slabo mnenje je torej gojil Zemljič o ženskah ter se jim zato odtezal, živeč tem bolj svojim študijam, svojim knjigam.

A šel je vendarle k teti Flori. Dospel je bil v ono dobo, ko ga je človeška družba začela zanimati kot objekt, ki ga je treba opazovati od vseh strani ter proučevati ga, kakor se mora proučiti vsak del stvarstva. S suhim namenom, vglobiti se v psiho slovenskih inteligentnih mladenk, bodočih slovenskih učiteljic in morda tudi slovenskih mater, je šel torej Ivan na prvo plesno vajo, a se po njej vračal razočaran in nevoljen. Našel je zopet celo zbirko plitkih, smešnodomišljavih punčk, zaljubljenih v svoje lastne oči, v svoje lastne lase in po pavje košatečih se v svojih našemljeno preobloženih toaleticah; puhle igračice brez interesov in brez duševnega obzorja, lepe cvetke brez duha, mične posodice brez vsebine.

Ena sama med njimi je bila drugačna, izjema, ki ga je pač presenetila, ki ga je zanimala, ki ga pa nikakor ni posebno mikala in vezala. Bila je vitka, visoka blondinka bledotnega obraza in velikih modrih oči. Miren je bil njen obraz in resne, zamišljene njene oči, in kadar je izprego-

vorila s svojim zvonkim, altovskim glasom, se je zdelo, da premišlja vsako besedo, preden jo izusti; govorila je malo, počasi, nekako plaho.

Ko so se jej dobrikali tovariši, hvaleči njeno mirno, eksaktno plesanje, se je v zadregi, kakor nestrpna in mučena, sicer ljubeznivo, a jedva vidno nasmehnila, ne da bi jim odgovorila; ko pa je sedel prijatelj za klavir, preludiral sentimentalno ter potem zaigral Prešernovo „Strune, milo se glasite . . .“, takrat se je naslonila v svojem stolu nazaj, podprla svojo plavolaso glavico ter s polzaprtimi očmi poslušala.

Ivan jo je opazoval z zanimanjem. Njeno blede lice je postalo mahoma še bledejše, nosnice so jej podrhetevale, nervozno je stiskala v pesti svoj robec in mahoma sta jej kanili na lahnovzbočene deviške grudi dve debeli solzi. Hitro je obrnila svojo glavico ter si skrivši utrnila solze.

„Kakšna sentimentalka!“ si je mislil Zemljič ter se zaničljivo nasmehnil. „Bolehnervozno punče je menda nezdravo zaljubljeno ali pa sanjari o vitezu, ki ga ni od nikoder po njo, zlatolaso princeso!“

In prisedel je k njej z namenom, da se ž njo kruto pošali.

„Zakaj pa plakate, gospica?“ jo je vprašal tiho. „Ali vzbujajo Prešernove strune v vašem srcu enake akorde? Tako mlada . . . zdrava gospica pač ne sme poznati sentimentalnosti!“

„To ni sentimentalnost, nego umevanje poeta in skladatelja“, je odgovorila mirno ter ga zvedavo pogledala.

„Prosim, razložite mi to!“ je vprašal Zemljič interesiran. Odgovor dekleta ga je presenetil.

„Prešeren in Mašek in — moj oče so mi bili na mislih. In zato so prišle solze kar same ter me — olajšale. Prešeren, trpeč, zdvojen, nesrečen poet . . . Mašek, nesrečen skladatelj, in moj oče, že na smrt obsojen, blede in suh, jedva se pokonci držeč za klavirjem . . . Bila sem komaj trinajstletno dekletce, ko sem slonela ob njem ter čula poslednjič to pesem na klavirju svojega očeta, ki jo je igral, kakor bi jo bil zamislil in zložil sam!“

Zopet jej je kanila solza iz očesa in za njo druga, tretja . . . Ni jih obrisala; vstala je ter podala Zemljiču roko. —

„Lahko noč, gospod!“ je dejala in odšla tiho, neopazno, da je ni pogrešil nihče.

Zemljič pa je skomiznil z rameni ter si mislil: „Čudno, mehkužno nežnočutno deklé! Ta bi morala postati nuna!“

In vendar je prišel baš zaradi nje, — zaradi — Vide še drugič, tretjič k teti Flori ter je prihajal poslej vsak večer.

In občeval je poslej malone izključno le z Vido, ki jej je postal prijatelj, odkritosrčen in udan.

Njuna prva mladost je bila enako težka in žalostna, njun boj za izobrazbo enako velik ter zvezan z enakimi žrtvami. Spoznala sta kmalu, kako sorodna je njuna usoda in kako slični sta njuni srca; iskala sta se instinktivno povsod in dasi nista v svoji mladeniški plahosti govorila nikdar o svoji ljubezni, sta se ljubila vendarle. Nekoliko daljši, nežnejši stisek roke, kratek blisk očesa, skromna cvetka . . . to so jima bili izrazi ljubezni in drugih nista niti želela. Zdelo se jima je, da bi onečastila svetost svojih čustev, ako bi storila količkaj več. Spoštovala sta se in zrla drug na drugega kakor na krhko posodico, ki bi se zdobila v nič, ako bi jo prijele burnostrastne roke, — kakor na neizrečeno nežna krila metuljčka, ki se uničijo, ako se jih le dotaknejo pohlepni prsti. Spoštovala sta drug drugega in slabe misli med njima ni bilo. Pot, koder je stopala Vidina noga, je bila Ivanu potresena z dehtečim cvetjem in nad njo je sijalo solnce svetlejše in gorkejšje, in tički so prepevali lepše in glasnejše, in luna je

IVAN ZAJEC: JAPONSKA VAZA.

svetila čarobnejše, in zvezdice so migljale milše, ljubeznivejše. Kakor bi se mahoma zablížčala vsa ulica, je bilo Ivanu, ko se je pojavila pred njim vitka Vidina postava, rahlo se zibajoča v nežno-zaokroženih bokih, in spomlad se mu je zasmejala v duši in se mu je zasmejala na obrazu. In videl je sredi največje množice le njo, svojo plaho svetnico bledega, jedva vidno rožnatonadahnjenega obrazka in velikih, kakor nebo modrih in globokih oči . . .

Tako sta živela v brezkončnem zanosu, ki ju je dvigal nad vsakdanjost ter ju je storil zre-

lejša po duši in srcu. Ničesar si nista dejala, a vedela sta, da sta nerazdružna ter da jima je skrbeti, da položita čim trdnejšo podlago svoji bodoči skupni sreči. Čisto trezno sta mislila in računila ter se zavedala, da jima more ustanoviti to srečo le najvišja izomika, ki jo pač moreta doseči; dve siroti brez imetka in brez imena sta sklenila, jedva dorašla, da stopita kmalu ramo ob ramo v življenje tej si v njem priborita skromno, tiho, a razkošno srečo, ki je ni lepše in večje...

(Dalje prih.)

IVAN ZAJEC: JURIJ VEGA.

PREŠERNOVIM MANOM.

Vladimir.

Priplaval je dih iz skrivnostnih daljav,
priplaval je dih z novico o zori
in vzdramil krilate je misli planjav
in kraljevsko lipo pred tihimi dvori.

Priplaval je dih, zašuštel je vest
in listje nemirno je vztrepotalo
in šepetanje povesod je nastalo:

„Ves svet široširni je naša posest!
O, bratje, naš kralj gre z mogočno vojsko;
udaril je s sabljo, odprl si goró
in k boju je dvignil ponosne zastave:
Minila je suženjstva črna tema
in prost si bo narod izbiral boga
in kralje junaške in svete postave!“

Priplaval je dih — in se vzbudil je car...
Blagoslovljen, ki dramil si ga, o poet:
Glej, kuje Perun si orožje spet, —
priplaval je dih, da vstane vihar!

PAN TADEUSZ - EVGENIJ ONJEGIN - SLAVY DCERA - KRST PRI SAVICI.

Ob stoletnici štirih slovanskih pesnikov. Spisal Ivan Lah.

(Konec.)

Tema je krila Kranjsko in vso slovensko zemljo v kljub temu, da je doživela Napoleonovo Ilirijo, da jej je Vodnik zapel svoje pesmi in da je Kopitar že spisal slovensko slovnico. Narodni duh še ni bil vzbujen, samo zanimanje za slovenski jezik se je pojavljalo. Pa niti stolica slovenskega jezika, ki se je ustanovila 1817., ni rodila nič posebnega. Nič gibanja, nič življenja. Brez moči je ležala naša domovina, kakor da je ni. Letargija vsepovsod. Ko je med drugimi Slovani vrelo, ko so svobodomiselne ideje prešinjale vse evropske narode, je bil v Sloveniji mrtvaški mir. Mladine nismo imeli, in starci so ljubili pokoj. Stare slave v dogledni zgodovini nismo imeli, niti plemstva, niti višje inteligence, ne združene mladine doma, niti političnih družb, — samo narod, mali narod brez zavesti celokupnosti, razdeljen in predan v tuje roke. S pravico je imenoval Prešeren naš narod „krivega dokaj zamud“. Odkar je umrl Vodnik 1819., je nastala v duševnem gibanju popolna stagnacija. Edini Metelko se je oglašal s svojo slovenščino. „Illyrisches Blatt“ je bilo vse časopisje, kar ga je potrebovala tedanja Slovenska. L. 1824. pa je izšla Metelkova slovnica; tu se začne malo gibanja, a manjkalo je pravega duševnega središča. L. 1827. je prišel v Ljubljano Čop, ki je imel prinesiti novo življenje; in res začetimo nekako gibanje, ki se pa daleko ne da primerjati gibanju po drugih avstrijskih slovanskih deželah od l. 1815. dalje. Vendar so se začeli oglašati po raznih pokrajinah domoljubi, toda prav sposobnih, vnetih mož je bilo med njimi malo. Pač so se začeli tudi med Slovenci glasovi o Slovanih, pozno je bilo to, a bilo je vendar. Domoljubno gibanje na Hrvaškem je vplivalo posebno na Štajerske Slovence. Že dolgo napeto vprašanje o slovenskem pravopisu se je poostrilo, ko je prišel Danjko s svojo danjčico. Začela se je abecedna vojska; vsak boj pospešuje mišljenje, širi obzorje, čisti nazore in rojeva nove ideje. Dejstvo, da so razklani Slovenci pisali svoj jezik z različnimi pravopisi, je prineslo boj v mrtvi čas in vzbudilo zanimanje vsaj med jezikoslovci. To zanimanje pa je rodilo zanimanje za narodni jezik in za narod. Pač pa je škodovalo, da posamezniki niso

uvideli resničnih in večjih potreb časa, da so postali bojevniki prestrastni ter niso popustili svojih nazorov v prid celokupnosti, ampak so, nezavedajoči se svoje človeške zmotljivosti in nepopolnosti, vztrajali slepo pri svojem, ali pa so odpali, ker niso prodrli. Šele Čop je dal prvo inicijativo k organizaciji, ki je rodila „Čebelico“ (1830). Tedaj šele se je začelo slovstveno delovanje. „Čebelica“ je združila v sebi vse poete in nepoete, resničen pesnik je bil med njimi samo Prešeren in kvečjemu Kastelcu bi pripisovali nekoliko daru. Prešeren pa je imel tu priliko, razviti svoje moči. Vkljub pomanjkanju višjih slojev, ki bi se bili dostojno zanimali za literarno podjetje, je obstajala „Čebelica“ ob prizadevanju treh mož: Prešerna, Čopa in Kastelica, ko je trajal tudi med „Čebeličarji“ boj glede nazorov, umetnosti in pravopisa. Čop se je s svojima prijateljema izkazal Vseslovenca, ker so bili vsi trije za bohoričico. Kopitar pa je z Dunaja podpiral Metelčico, ker je bila metelčica ustvarjena vsaj deloma po njegovih nasvetih. Kopitar ni bil Slovan po duhu, spisal je mnogo o Slovanih, pa malo za Slované. Zato je zasmehoval i „Dr. Dichterja“ i „pana Macieka“ (Čopa), Tako je trdovratnost razdružila ljudi, ki so bili poklicani, delovati v slogi, in uničila je mladi cvet „Čebelico“, še predno se je razvila. Gotovo bi bila „Čebelica“ rodila še marsikaj dobrega, a je prenehala. S tem je bil uničen prvi poizkus, zbrati vse slovenske moči pod en krov. Pač sta se zavedala Čop in Prešeren, da prinese disorganizacija zopet stagnacijo za nekaj leta, a prišlo je še drugo. Ilirska (Gajeva) ideja je dobivala vedno več pristašev. Čop in Prešeren pa sta videla nevarnost na severu, ako pojdejo Slovenci na jug. Ne morda pomanjkanje zavednosti slovenske, nego trezna razsodnost in ljubezen do slovenščine je vodila oba, da se nista pridružila ilirskemu gibanju. Storila sta s tem politično napako, a rešila ž njo Slovenstvo! Slovenski narod bi ne imel Prešerna in kvečjemu ilirizem bi bil dobil slabega pesnika, ko bi ne bil Prešeren takrat trezen partikularec. Ilirizem pa je vendar pritegnil nase precej moči, med njimi našega štajerskega rojaka, nadarjenega Stanka Vraza. Dočim je Čop deloval za združenje vseh slovenskih

moči, delovalo mu je nasproti več sil: napredujoče nemštvo, ilirizem, abecedna vojska, raztresenje Slovencev po kronovinah, samozavestna trdovratnost nekaterih avtoritet ter pomanjkanje smisla za centralizacijo v Ljubljani. Vse to je vplivalo tako, da so se moči razgubile. Murko je postal nemškutar, Vraz Ilir, Danjko je utihnil, drugi pa so nevoljni pustili komaj začeto delo. Edina trojica: Čop, Kastelic in Prešeren so si ostali zvesti, a razbite vojske ni bilo mogoče več zbrati. Ti trije svobodni duhovi so imeli proti sebi tudi večino duhovščine; kakor ni imela smisla posvetna, dokaj potujčena inteligenca za narodno stvar vsled svoje komodnosti, tako tudi omejena duhovščina tedanjih časov ni mogla podpirati „Čebelice“, kjer so izhajale zaljubljene in svobodomiselnne pesmi: nasprotna je bila vsemu, kjer je delal dr. Prešeren ter „pohujševal“ ljudi. Kranjska duhovščina se je držala večinoma načel duhovnika Metelka, ki je bil v abecedni vojski nasprotnik Čopa in tovarišev. „Čebelica“ sama jasno priča, kakšen je bil takrat splošni duh pri nas in kako nizko je stala umetnost. Splošno je bilo med Slovenci bolj mrtvo kakor ob času Vodnikovih „Novic“. Čop je bil sicer učen človek svetovnega obzorja, a bil je „dihur“, ki je jedel „knjige, a od sebe ne da nobene fige“. Čop ni bil mož dela, boja in inicijative, nego le učenjak. Tudi Prešeren je imel premalo smisla za praktična podjetja ter je bil tudi prekomoden, da bi se preveč razvnel, Kastelic pa ni imel energije in tudi premalo ugleda. Tako se je Čop zakopal v svoje knjige, Prešeren je pel in ljubil, Kastelic pa je sedel v knjižnici in čakal boljših časov. A prišlo je še slabše.

Prišlo je leto 1835., in Čop je utonil v Savi. Vrhunec nesreče je bil tu. Utonil je mož, v katerem je videl Prešeren največjo tedanjo slovensko moč, njegov najdražji prijatelj; zapuščenega se je začutil pesnik, zapuščeno, osamljeno je videl domovino. Čop bi bil kot izkušen mož, ki je poznal slovanske in druge jezike in literature, edini zmožen, ob ugodni priliki zopet povzdigniti ter zbrati sposobne ljudi okoli sebe in jih voditi v delu na polju prave umetnosti. Toda:

„Komaj zastavil, rojak, si pero pred praznuvajoče,
v Save dereče valov tam vertinčinah smrt te zasači“

V teh žalostnih razmerah, v veliki nesreči domovine, v izgubi prijatelja ter v obupu nad bodočnostjo se je rodil „Krst pri Savici“. K temu pa se je pridružila pesnikova nesrečna ljubezen.

Leta 1833. se je Prešeren z idealno pesniško ljubeznijo zaljubil v Julijo in preživel zdaj že drugo leto v breznadejni ljubezni. Naj je bila že Julija vredna ali ne, gotovo je, da je bila njegov

ideal in kot tak neskončno lep. Pesnik Prešeren jo je ljubil in globoka ljubezen je morala biti, da je rodila take pesmi. Ves „Krst pri Savici“ je elegija na grob prijatelja, združena s spomini na čase, ki jih je prežival pesnik z njim, okrašena z globokim čutom nesrečne pesnikove ljubezni ter postavljena v kraj, čegar krasote so vplivale na pesnika.

To potrjuje sonet „Matiju Čopu“, ki stoji kot predgovor pred „Krstom“. Tam pravi pesnik:

„Vam izročim, prijatla dragi mani,
ki spi v prezgodnjem grobu, pesem milo!
Ločitvi od njega mi je hladilo,
bila je lek ljubezni stari rani.“

Pesnik je torej pisal spominu Čopa elegijo, da si je hladil svoje trpeče srce po smrti prijatelja, obenem pa je bila Prešernu ta „pesem mila“ „lek ljubezni stari rani“. Prešeren sam je povedal torej jasno, zakaj je spisal „Krst“. Kakšno pa mu je bilo njegovo srce, ko je pisal „Krst“, izvemo iz druge kitice:

„Minljivost sladkih zvez na svet' oznani:
kak kratko je veselih dni število,
da srečen je le ta, kdor z Bogomilo
up sreče onstran groba v prsih hrani!“

Ves njegov obup vidimo v zadnjih dveh kiticah:

Pokopal misli visokoleteče,
želj neizpoljenih sem bolečine,
kot Črtomir ves up na zemlji sreče...

Pesnik se sam primerja Črtomiru, udaja se v usodo, in, kot da ne pričakuje od življenja ničesar več, poje:

„Dan jasni, dan oblačni v noči mine,
srce veselo in bolno, trpeče
vpokoj'le bodo groba globočine.“

Težki usodni udarec je bil spravi trpečega pesnika v topi pesimizem: umrl mu je bil prijatelj, padel je njegov edini up, izgubil je Julijo in nikogar več ni bilo, ki bi mu dvigal življenje; brez moči se je torej Prešeren udal pod težo usode in se nadejal sreče le še onstran groba. Istotako je mislil in delal — junak Črtomir! Zaključek „Krst“a torej docela odgovarja ubranosti v Prešernovi duši in mislim, ki jih je imel ob izgubi Čopa in Julije! Prešeren ni bil močan značaj; bil je pač pesnik skozinskozi. Znano je, kako rad se je posebno v poznejših letih v težkih trenutkih udajal obupu. Prešeren je bil človek čustva, ne pa energije in krepke volje. Dokaz temu je vse njegovo življenje.

Velikega pomena je v „Krstu“ vpliv prirodne krasote, ki je Prešeren sicer ne popisuje

obširno — kakor n. pr. Mickiewicz — toda plastično; zlasti pa slika Prešeren čudovito odmev prirode v človeku ter opisuje misli in čustva, ki se bude pod vtiskom gorenjskega raja. Kar je spalo že od mladosti v pesnikovem srcu, se je izlilo v stihe „Krst“.

Rekel sem že, da so prijatelji Čop, Kastelic in Prešeren na izletu ob Savici govorili o tem, kako bi bilo možno spisati slovenski ep, ki bi bile v njem opete vse prirodne krasote Gorenjske. In Prešeren je ta ep spisal ter položil dejanje v te kroge, ki so hkratu milieu in ilustracija duševnih procesov epovih junakov in junakinje.

Pisali so, da je Črtomir slaboten značaj in junak brez doslednosti, mož, ki zataji končno svoje vzore, se izneveri bogovom, ki se je boril zanje krvavo, ter prestopi v krščansko vero . . .

Vprašanje pa je, ali so bili motivi dovolj važni in tehtni, da je mogel storiti Črtomir svoj, toli tragični korak ter izneveriti se svojim življenskim principom? In reči moramo, da so bili ti motivi silni, porazujoči. Črtomirova trdnjava, zadnja ohramba, je padla in vsi njegovi sobojevniki so obležali na bojišču; Slovenci so trumoma sprejemali krščansko vero, svečenik bo-

ginje Žive se je pokristjanil in tudi njegova hči, Bogomila se je dala krstiti. Tako je odpadlo od vere Črtomira vse; zabodel bi se bil, a roko mu je zadržala ljubljena devica ter ga z blagimi besedami pridobila za Boga, ki je isti kristijanom in paganom. Črtomir se je udal torej v topi resignaciji.

In tudi Prešeren je resigniral brez volje ter je živel po izgubi Julije in svojih najboljših prijateljev top in nem — živ mrtvec!

Tako vidimo v Črtomiru in v njegovi usodi vsega Prešerna in njegovo usodo; značaj, duh in oblika „Krst“ so docela utemeljeni v Prešernovem značaju in življenju ter v tedanjih razmerah, ne pa morda v Prešernovi vernosti ali v njegovem strahu pred Pavški . . . Silen, globok obup zveni iz Prešernovih stihov:

Prav praviš, da ne smem jaz upat' sreče,
ki vedno je in bo nasprotna meni!

Kakor Črtomira, je premagala tudi Prešerna „sreča kriva“; „strašne so misli mu rojile po glavi“ in „posnemati je hotel Katona Utičana“ . . . No, rešila ga je smrt sama . . .

„Krst pri Savici“ je odsev Prešernovega življenja, in to je, kar sem izkušal dokazati.

HIŠA V KRANJU, KJER JE PREŠEREN UMRL.

PREŠERNU.

Iz src navdušenja nam glas kipí,
glas radosti, ponosa in češčenja:
Prešeren, pesnik večnega življenja,
na čast naj tebi pesem se glasi!

Umrje vse, kar se na svet rodi,
a vzdih tvojega so hrepenenja
v glasove se izlili, ki ne jenja
bogata cena jim do konca dni.

Na svoji zemlji tožni rod domuje,
v trpljenju rojen, stiskan in teptan;
in žalosten tvoj sladki glas začuje,

razmakne v dalji zastor se teman,
pokaže svet se, kjer Slovan kraljuje,
proroški glas tvoj naš oznanja dan!

E. Gangl.

LISTEK.

Iz zgodovine Prešernovega spomenika. Dne 10. septembra t. l. se slovesno, v prisotnosti zastopnikov vseh bratskih slovanskih narodov odkrije spomenik najslavnejšemu poetu Slovencev, dr. Francetu Prešernu. Ta dan bode največji praznik, ki je bil doslej od usode naklonjen slovenski književni umetnosti, praznik, ki ga slovenski narod še ni doživel, in ki ga pač zopet kmalu ne doživi. Odkrije se največji spomenik, ki ga je postavila slovenska požrtvovalnost in ki ga je zamislil slovenski um in ga je izvršila slovenska umetniška roka. Umestno je torej, da podaja tudi „Slovan“ zgodovino tega spomenika. — 7. maja 1898 je izdal odbor za Prešernov spomenik poziv za nabiranje prispevkov. Poziv sta podpisala Simon Gregorčič in Josip Stritar kot častna predsednika, župan Ivan Hribar kot predsednik, dr. Ivan Tavčar in prof. R. Perušek kot podpredsednika, dr. Jos. Kušar in dr. M. Pirc kot tajnika in dr. Jos. Stare in Andrej Senekovič kot blagajnika. Namesto dr. Kušarja je prevzel tajništvo Fr. Trdina, ki je imel ogromno posla ter je bil duša vsemu odboru. Dne 1. julija 1899 je razpisal župan Iv. Hribar natečaj za osnutke. Razpis natečaja se je glasil takole:

Odbor za postavljenje Prešernovega spomenika razpisuje dvoje častnih nagrad po 600 in 400 kron, za najboljši načrt Prešernovemu spomeniku.

V presojo, — za katero se bode izbrala posebna komisija, katere člani se priobčijo po časnikih najkasneje do 1. t. l. — pridejo le načrti umetnikov in arhitektov slovenske narodnosti.

Stroški spomenika ne smejo presežati svote 20.000 gld; prednost pa se bode dajala načrtom, ki ob sicer jednakovrednej umetniški dispoziciji omogočijo postavljenje spomenika z manjšo svoto, vendar pa ne izpod 15.000 gld. —

Za postavljenje spomenika misli se na troje prostorov v Ljubljani: 1. na levi strani mestne hiše na Mestnem trgu, 2. v novem parku ob Bleiweisovej cesti, 3. na Kongresnem trgu pred novim deželnim dvorcem; gospodom projektantom pa se prepušča odločiti se za jeden ali drugi teh prostorov, kar naj seveda pri vposlatvi načrtov točno označijo.

Načrtom, ki naj se zaznamujejo s chifro, je priložiti tudi proračune stroškov; ime projektantovo pa bodi naznačeno v zapečatenem pismu, na čegar zavitek naj se istaklo zapiše chifra. Natečajni rok določa se do 20. dne decembra t. l. in se na kasneje došle načrte ne bode oziralo.

Načrti, katerim boste prisojeni častni nagradi, postanejo last odbora za postavljenje Prešernovega spomenika.

Do določenega roka je poslalo svoje osnutke 7 slovenskih kiparjev in sicer g. g. Iv. Zajec, Al. Progar, Anton Bitežnik, Fr. Berneker, Al. Repič, Josip Štanta in Jak. Žnider. Jury je bila sestavljena takole: Anton Aškerc, Jan Duffe, Ivan Franke, Fr. Govekar, A. Klinar, Fr. Pavlin in Ivan Šubic.

Temeljem razpisa in z ozirom na proračun (40.000 K) se je prisodila I. častna nagrada v znesku 600 K Ivanu Zajcu, II. častna nagrada v znesku 400 K Al. Progarju; častna priznanja pa so dobili, Bitežnik, Berneker in Žnider. Osnutki so bili razstavljeni javnosti v dvorani „Mestnega doma“.

Jury se je bila gledé Zajčevega osnutka spomenika izrekla so glasno, da bi bil za tak spomenik najprikladnejše mesto v „Zvezdi“ in sicer tam, kjer stoji sedaj poprsje Radeckega, v drugi vrsti pa pred „Narodnim domom“, kjer pa bi bilo treba preskrbeti spomeniku zeleno ozadje — drevje. Izvršitev modela z vsemi detajli se je naročila ki-

parju Iv. Zajcu dne 18. oktobra 1900. Proračun, ki ga je sestavil Zajec za ves spomenik, je znašal 48.600 K; 7 m visoki spomenik naj bi bil iz bron (Prešeren, genij in reliefa) ter iz marmorja. Kipar naj bi za svoja dela dobil 22.000 K. Ker je pa Zajec novi model izvršil nekoliko drugače, kakor je bilo določeno po prvotnem osnutku, se mu je delo brzojavno vstavilo. Po izrecilu slavnih dunajskih kiparjev — mojstrov, prof. Zumbuscha, prof. Hellmerja in prof. Kundmanna ter arhitekta dr. M. Fabianija pa se je izvršitev kipa po prvotnem, le nebitveno izpremenjenem načrtu izročila iznova Zajcu; delo sta nadzorovala prof. Kundmann in prof. Zumbusch, ki sta se opetovano ustno in pismeno izražala o Zajčevem delu prav laskavo ter sta odboru in Ljubljani na krasnem spomeniku čestitala. Zajec je bil s svojimi deli lani v jeseni gotov; podstavek je projektiral g. dr. M. Fabiani. Vliivanje v bron se je izročilo Kruppovi livarni (K. k. Kunst-Erziesserei in Wien) na Dunaju, izvršitev spomenikovega podstavka po Fabianijevem načrtu pa kamnoseku in podobarju Alojziju Vodniku v Ljubljani. Troški za Prešernov spomenik znašajo okoli 71.000 K, ki so se nabrali s prostovoljnimi doneski slovenskega naroda. Zlasti velike zasluge za nabrano veliko svoto so si pridobile slovenske dame in razna društva.

Letos poteče 105. leto, odkar se je Prešeren v Vrbi narodil in 58. leto, odkar je v Kranju izdihnil svojo veliko dušo. 78 let je šele, odkar je prijavil v „Illyr. Blatt“ svojo prvo pesem „Dekletom“, 69 let pa, odkar je izdal „Krst pri Savici“ in 57, odkar so izšle Prešernove „Poezije“. Dasi smo Slovenci neimovit narod, vendar ne more nihče reči, da bi bili z odkritjem Prešernovega spomenika prekasni. Pol stoletja je komaj minilo, odkar nam je ustvaril Prešeren slovenski književni jezik, in danes imamo, še pred 57 leti literarno ubogi, v svojih knjižnicah krasna dela Prešernovih učencev in naslednikov: Simon Jenka, Fr. Levstika, Jož. Stritarja, Simona Gregorčiča, Antona Aškerc, Karla Ketteja in Otona Zupančiča! Ogromno smo napredovali tekom pol stoletja, toda brez Prešernovih poezij bi tak sijajen polet naše poezije ne bil možen; Prešern je bil s svojimi pesnimi tisto čudotvorno zrno, iz katerega je vzniknilo košato drevo naše pesniške literature, ki poganja vedno nove liste in cvete. Prešernove „Poezije“ so izšle v ponatiskih že opetovano: izdal jih je H. Ničman, O. Fischer, Fed. Bamberg (v 3 izdajah, med njimi 2 ilustrirani) in L. Schwentner. Izšle pa so tudi v nemškem prevodu (uredil dr. F. Vidic) ter so jih prevajali na nemščino A. in L. Dimitz, A. Funtek, L. Germonik, grof. A. Pace, K. Melzer, H. Penn, Lujiza Pesjakova, baron F. Pino, E. Samhaber i dr.; izšle so v ruskih prevodih (Petrovskij, Leskovec, Ščepkin in prof. Korš) v čeških (Čelakovskij, Penížek, Boreckij in dr.), v hrvaških (Vraz, Horvat Stj., V. Deželić, Iv. Trnski i. dr.), v srbskih (Zmaj Jovan Jovanovič, Nikola Marjanovič i. dr.) v švedskih prevodih (Alfred Jensen) ter v italijanskih prevodih (dr. Chiodina, Marco Antonio Canini, Martin Sabič, Ivan Kušar, Fran Pirman, Ivan Trinko i. dr.). Prešeren je torej zanesel sloves naše literature tudi v največje kulturne narode, zato je storil slovenski narod le svojo dolžnost, da mu je postavil spomenik v beli Ljubljani.

Slava Prešernu! Ob odkritju Prešernovega spomenika v Ljubljani sestavil E. Gangl. Natisnila in založila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani 1905. str. 47. — Vsebina: Vvod. — Prešerenova mlada leta. — Dijak v Ljubljani. — Dijak na Dunaju. — Abecedna vojska. — Prešeren v Ljubljani. — Prešeren v Kranju. — Prešernova smrt. — Prešeren

pesnik. Med posameznimi poglavji so primerne Prešernove pesmi in 7 večjih slik. Ta lična in prav lepo ilustrirana knjižica je pač najprimernejši spomin na odkritje velikega spomenika našemu najslavnejšemu poetu. Ta knjižica naj seznanja naše najširše narodne sloje z dušo in z delovanjem Prešerna in njegovih sodobnikov, ki so zgradili neomejotrni temelj slovenski književnosti; — ta knjižica naj budi med našo mladino ljubezen do krasnega slovenskega jezika in njegove domovine ter naj budi spoštovanje do poetov, ki dajejo svoji očetnjava svoje najboljše in najdragocenejše: svoja čustva in svoje misli, svojo boleštnost in svojo srčno kri! Naj bi torej nabavil vsak slovenski oče svoji deci to ljubezljivo pisano delce Engelberta Gangla! Naj bi ne bilo krajnega in okrajnega šolskega sveta na Slovenskem, ki bi ne nakupil v več sto iztiskih to lepo knjižico, da se razdeli med šolsko mladež! Cena posamezne knjižice je 60 h; ako se naroči 50 iztiskov, 50 h, — ako se vzame 100 izvodov, pa 40 h. Naročila sprejemata „Narodna tiskarna“ in „Društvo slovenskih časninarjev in književnikov“ v Ljubljani.

Nove slovenske knjige. V „Narodni tiskarni“ so izšle izbrane pesmi † Dragotina Jesenka z vodom E. Gangla in Jesenkovo sliko. Vezan izvod stane 2 K. — V Hribarjevi tiskarni so izšli Josipa Regalija „Reliefi“ zbornik novel in črtic. Cena 7 K. — V Bambergovi tiskarni so izšle Iv. Cankarja črtice „Mimo življenja“. Za Prešernov praznik torej troje lepih slovenskih knjig! Priporočamo jih. — Fr. Cvetko in Vek. Spindler sta izdala pokojnega Pesnika Josipa Freuensfelda-Radinskega zbrane pesmi pod naslovom „Zvezde ugašajo“ ... Cena 1 K 90 h.

† **Dr. Gregor Krek.** V Gradcu je 2. avg. umrl upokojeni redni javni vseučilišni profesor, dvorni svetnik dr. Gregor K r e k v 65. letu svoje starosti. Truplo so prepeljali v Ljubljano ter ga dne 6. avg. položili pri sv. Krištofu k večnemu počitku.

UMETNOST.

† **Anton Ažbe.** V Monakovem je dne 6. avgusta t. l. nenadoma, vsled vnetja sopil umrl naš odlični rojak in učitelj slikarstva Anton Ažbe, jedva 43 let star. Rodil se je v Poljanski dolini iz kmetiške rodbine ter je bil določen spočetka za duhovnika, a pozneje je mislil stopiti v trgovski stan. In res je Ažbe več let prebil v Celovcu v neki špecerijski trgovini; slikar Wolf pa je spoznal Ažbetov slikarski talent ter je postal njegov prvi učitelj. Nato je šel Ažbe na dunajsko slikarsko akademijo in končno v Monakovo, kjer je dovršil svoje študije. Otvoril je svoj atelier v specialni šoli prof. Wagnerja, kmalu pa je postal samostojen učitelj slikarstva. Njegova šola je bila ena najuglednejših; v njej so se učili slikarstva razni principi, knezi, kneginje in drugi aristokrati ter je štela včasih do 100 učencev in učenk. Tako je živel v ugodnem gmotnem položaju. Vsi naši odličnejši slikarji, Jakopič, Jama, Strnen in dr., so bili Ažbetovi učenci in tudi prijatelji. Z veseljem je sprejel vsakega slovenskega slikarja ter mu bil ljubezniv mentor, včasih tudi požrtvovalen podpornik. Tako je užival Ažbe med našimi slikarji vseobče simpatije in spoštovanje. Ažbe je včasih slikal mnogo; v zadnjih letih pa mu je učiteljevanje vzelo ves čas. V njegovem atelierju sta viseli nedovršeni slik: iz slovenske dežele „Cerkvene pevke“ ter „Fantazija“, na kateri je izkušal z nagimi ženskimi telesi in s kombinirano razsvetlavo doseči veliki umetniški efekt. Žal, da ni dovršil nobene izmed teh slik, ki bi se bil z njima gotovo proslavil pred svetom tako, kakor se je z raznimi čudovitimi portreti nemških ple-

menitašev ter s svojo krasno študijo „Zamorka“. Ažbe je slikal vse, kjer mu je bila dana prilika, doseči harmoničen efekt. Pa naj je slikal karkoli, povsod se je kazala velika eleganca in okus. Ažbe si je svoje sujete izmišljeval ter jim s pomočjo modelov v atelierju izkušal dati obliko harmoničnega vtiska v linijah, formah in barvah. Krajni ali figur v pleinairu pa ni slikal. Razstavil je svoja dela v Monakovem, na Dunaju, v Ljubljani in v Belemgradu ter bil odlikovan z viteškim redom Franca Jožefa in z redom Svetega Save. Bil je izredno ljubezniv, družaben in vesel mož, ki je ljubil odkritosrčnost in priprostost; dasi je živel v Monakovem 20 let, je govoril vedno poljansko narečje ter je prepeval naše narodne pesmi. Ostal je do zadnjega hipa zvest sin svoje domovine. „Slovan“ je prinesel iz peresa Rikarda Jakopiča v svojem prvem letniku (1902/3 str. 105 i. d.) o Ažbetu in njegovi umetnosti članek ter njegov atelier in njegov portret. Blagi slovenski duši in vrlému mojstru umetnosti bodi mir v nemški zemlji!

† **Alojzij Šubic.** V noči od 15. na 16. julij t. l. je v Newyorku zadela kap akad. slikarja Alojzija Šubica, ki je umrl nagloma jedva 40 let star. Pokojnik se je šele pred tremi meseci izselil v Ameriko za boljšim kruhom, kakor ga je našel v svoji domovini. Ker je bil praktičen mož, ki se je lotil vsakega slikarskega posla, je dobil hitro tudi v svoji novi domovini dela in sicer pri neki cerkvi, saj je tudi na Kranjskem in Štajerskem restavriral in poslikal že nekaj cerkv. Kazalo je, da se mu odvarja lepa bodočnost, zato je pisal svoji soprogi, da jo pokliče s tremi otročiči vred že vkratkem k sebi, — a ta nada se je raztopila pod silnim, nadnim udarcem usode v nič. Alojzij Šubic je moral umreti, še predno se je mogel povzpeti do zaželjene stopnje v slikarski umetnosti. Pokojnik se je rodil dne 18. junija l. 1865. v Poljanah na Gorenjskem; svoje slikarske umetnosti se je učil pri svojem očetu Štefanu ter pri svojih dveh slavnihih bratih Janezu in Jurju. Najbolje ga je podpiral brat Janez, ki ga je vzel k sebi v Kaiserslautern, kjer je bil profesor na ondotnem umetniško-obrtnem muzeju. Ravnateljstvo muzeja je poslalo Alojzija Šubica na slikarsko akademijo v Monakovo, kjer se je vežbal tri leta — do prezgodnje smrti Janezove!

Potem je odšel na slikarsko akademijo na Dunaju, kjer ga je podpiral tudi deželni odbor. Vrnivši se v domovino, je dobil na umetni in strokovni šoli v Ljubljani mesto učitelja risanja. Ostal pa je tu le nekaj let, potem se je preselil v Celje, kjer je imel svoj samostojen atelier. Slikal je portrete, cerkvene podobe, prevzemal restavracije cerkv i. dr. V Celju je izvršil na podlagi slabega Goldensteinovega portreta tudi veliko sliko Fr. Prešerna, ki so jo založili dr. Iv. Dečko in tovariši, ter se je pokojnik sam trudil, da se je v par mesecih ta prva večja Prešernova slika razširila med narodom. Znano Šubičevo delo je tudi veliki portret Marije Murnikove v damski sobi ljubljanskega „Narodnega doma“. Vendar to delo ni samostojno, ker mu je pomagal pri njem tudi slikar Matej Strnen. Rajnik je bil jako ljubezniv in vesel mož, simpatične vnanjosti, ki se je prikupila vsakomur. Rad je požrtvovalno sodeloval pri vsaki plemeniti narodni prireditvi ter je s svojim vedrim humorjem zabaval vsako družbo. Bil je zaveden in kremenit rodoljub, ki je živo ljubil svojo bedno domovino, od katere se je ločil s solzami. Videl je ni nikdar več in ostavil je svojo rodbino v prav težkih razmerah. Kot prijatelju in vrlému rodoljubu ohranimo slikarju Alojziju Šubicu najlepši spomin! Bodi mu lahka svobodna zemlja američanka!

Jugoslovanska umetniška galerija. Ideja jugoslovanske kulturne vzajemnosti je rodila nov, prekrasen sad,

jugoslovansko umetniško galerijo v Belemgradu. Štatur galerije je odobrilo srbsko naučno ministrstvo dne 19. novembra 1904. ter je ta štatur prvi objavil g. dr. Miloje M. Vasić v „Srpskem književnem glasniku“ (br. 108). Galerijo bodo vzdrževali srbska država, ustanove, podporniki, vstopnina in razni dohodki (od publikacij, reprodukcij i. dr.). Galerija boe nakupovala izključno le strogo umetniška dela jugoslovanskih (srbskih, hrvatskih, slovenskih in bolgarskih) umetnikov in sicer takih umetnikov, ki so po svojem delovanju in prepričanju dobri Slovani in pospeševalci jugoslovanske vzajemnosti. Nakupijo se le take umetnine, ki so bile razstavljene vsaj na dveh razstavah (bodisi v Belemgradu, ali v Zagrebu, Sredu ali v Ljubljani) in ki jih je umetniška kritika posebno odlikovala. Galerija ostane, dokler ne dobi svojega poslopja, poseben oddelek Narodnega muzeja v Belemgradu ter jo upravlja ravnateljstvo tega muzeja. Doslej šteje galerija 18 del in sicer od bolgarskih umetnikov delo Iv. Angelova, od srbskih deli J. Danilovca in St. Todorovića, od hrvatskih dela Kl. Crnčića, E. Vidovića, T. Krizmana, Iv. Meštrovića, R. Valdeca, B. Čikoša, O. Ivekovića in Medovića; od slovenskih umetnikov pa dela A. Gvajca, J. Zolje, R. Jakopića, Iv. Groharja, M. Jame in F. Vesela. Dr. Vasić izreka v svojem članku nado, da se po srbskem vzgledu ustanovi na slovanskem jugu vsaj še ena umetniška galerija, kjer se bodo shranjale največje umetnine jugoslovanske in kjer bodo imeli naši umetniki vir vzpodbude, pouka in tudi materialne koristi! Mi le želimo, da bi se v Ljubljani kmalu osnovala vsaj majhna galerijca po enakih principih, kakor v srbski stolici!

NAŠE SLIKE.

Ivan Zajec: **Dr. Fran Prešeren.** (Umet. priloga.) Glavni del 9 m visokega Prešernovega spomenika je soha pesnikova. Umetnik je imel težko nalogo, ustvariti nam simpatično podobo Prešerna, od katerega nimamo niti ene zanesljive in dobre slike. Po dolgem in napornem trudu pa je Zajec kombiniral to soho, ki je vsekakor prav

simpatična in Prešernu vsaj približno podobna. Soha je visoka 3 m 50 cm. Ivan Zajec: **Prešernov genij.** (Umet. priloga.) Na mramornati skali nad Prešernovim spomenikom sedi muza, boginja petja, krasna mlada ženska. Z desnico se rahlo naslanja na skalo, levico pa izteza nad pesnikovo glavo ter jo venča z lovorjevo mladiko. Od spodnjega roba valovito po skali položene halje do prstov iztegnjene levice meri ta podoba 4 m. Ivan Zajec: **Ribič.** Relief na levi strani Prešernovega spomenika kaže prizor iz Prešernove pesmi „Ribič“: morske, do pasa nage deklice vabijo v valove mladega ribiča, ki vesla z vso silo dalje ter upira svoje oči v rešilno zvezdo na nebu. Ivan Zajec: **Slovo Črtomira od Bogomile.** Relief na desni strani Prešernovega spomenika kaže prizor iz Prešernovega „Krstu pri Savici“: Bogomila plaka v objemu junaka Črtomira, na levi strani stoji žalostni Staroslav, sivolasi svečenik boginje Žive, na desni pa drži oproda iskrega konja, ki ponese Črtomira v boj z Valhunom. Reliefa sta 1 m 10 cm. visoka in 1 m 35 cm dolga. — Ivan Zajec: **Prešernova glava.** Najtežje in najvažnejše delo na Prešernovem spomeniku je bila pesnikova glava. Zajec je svojo nalogo izvršil mojstrski; pesnikov obraz je deloma posnet po Goldensteinovem portretu, deloma pa je idealiziran. Ljubezniv in prijazen je ta obraz ter ima vse znake kranjskega tipa. Ivan Zajec: **Portret.** Slika kaže kiparja v kiparskem plašču. Ivan Zajec: **Rusko dekle.** — **Japonski vojnik.** — **Kozakove sanje.** — **Japonska vaza.** — **Jurij Vega.** — Tu prinašamo reprodukcije petero najnovejših Zajčevih umotvorov: smehljajočo se rusko dekletce v narodni obleki, — Japonca v stari zgodovinski bojni opravi, — Kozaka, dremajočega v vihri na svojem konju in sanjajočega o svojem domu, kjer mu živi žena z otroci, — vazo v starojaponskem slogu in — Jurja Vego, doprnski kip za Moravče. — **Bled:** otok, na katerem je stalo nekdanje svetišče Žive, ki sta jej služila Staroslav in Bogomila. — **Prešernova rojstna hiša na Vrbi.** (Fot.) **Hiša v Kranju, v kateri je Prešeren umrl.** (Fot.) — **Nadgrobní spomenik na Prešernovem grobu v Kranju.** (Fot.) — „**Glasbena Matica**“ na Vrbi pred Prešernovim domom dne 4. junija 1905. (Fot.).

„GLASBENA MATICA“ NA VRBI PRED PREŠERNOVIM DOMOM.

Imam večjo zalogo
VOZOV vseh vrst.

Vozove izdelujem po naj-
novejši dunajski in pariški
modi; tudi stare vozove
jemljem v račun po visoki
ceni.

FRANC WISJAN

izdelovatelj vozov
Ljubljana, Rimska cesta št. 11.

FRANC ČUDEN

urar in trgovina z zlatnino

Ljubljana

Prešernove ulice 1

Velika zaloga vsako-
vrstnih žepnih in sten-
skih ur ter ur budilnic
itd.

Ceniki zastoj in franko.

JEŽ

humoristično-satiričen list z
ilustracijami izhaja prvo in
tretjo soboto v mesecu ter
stane na leto 6 K, na pol leta 3 K; za Nem-
čijo 7 K 20 v, za vse druge države 8 K 40 v.

Josipina Schumi

tovarna sladčic in kanditov

v Ljubljani.

Vsakovrstne času primerne pred-
mete, kakor:

čokolado,

Vse v izborni kakovosti ter po
kolikor mogoče nizki ceni.

Privatna naročila izvršujem točno ter le proti poštnem povzetju.

Priporočam p. n. čast. gosp. trgovcem
in slav. občinstvu svojo največjo, naj-
cenejšo zbirko sladčičarskih izdelkov.

**fine bonbone,
pecivo itd.**

DRAGOTIN HRIBAR

LJUBLJANA.

Tiskarna

Založna knjigarna

Knjigoveznica

Trgovina s papirjem
pisalnim in risalnim orodjem ter
glasbenimi potrebščinami.

Sklad šolskih knjig in molitvenikov na debelo in drobno,
Zaloga poslovnih knjig in tiskovin.

I. kranjska tvornica pletenin in tkanin
DRAGOTIN HRIBAR v Ljubljani.

priporoča cenjenim gg. trgovcem in kramarjem v mestu in na deželi svoje izdelke, kakor: nogavice, rokavice, gorenjske jopiče, gamašne, otročja oblačilca, telovnike za gospode in lovske telovnike itd. — Blago najbolje kakovosti, cene nizke, postrežba točna.

Slavnemu občinstvu v Ljubljani pa najuljudneje priporočam v nakupovanje omenjenih predmetov

tovarniško zalogo v Šelenburgovih ulicah 13.

Kdor kupi enkrat ostane gotovo zvest naročnik mojih izdelkov.

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrť leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana na 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna ————— petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru, —————

Lastnina in tisk D. Hribarja v Ljubljani. — Odgovorni urednik Fran Govčkar v Ljubljani.